

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu kolledž

Ettevõtluse osakond

Viktor Tkatsenko

**VARIMAJANDUSE MÕJU VÄIKE-ETTEVÕTJATE
KONKURENTSITINGIMUSTELE EESTI
VEDELKÜTUSEMÜÜGI TURUL**

Lõputöö

Juhendaja: Velda Buldas

Kaasjuhendaja: lektor Raigo Ernits

Pärnu 2016

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Varimajandus kütusesektoris, selle sõltuvus turukonkurentsist ja mõju riigi majandusele.....	6
1.1. Varimajanduse mõiste ja mõju majandusele.....	6
1.2. Turukonkurentsi seos ettevõtte suuruse ja finantsseisuga.....	15
1.3. Kütusesektori seadusandlus ja ettevõtjate vastutus maksude kõrvalehoidmisest	21
2. Eesti Kütusesektori konkurentsiring väike-ettevõtjate seas.....	34
2.1. Ettevõtete finantsseis kütusesektoris – sektori ülevaade.....	34
2.2. Konkurentsiringu läbiviimise meetodika ja valim.....	40
2.3. Uuringu tulemused, analüüs ja ettepanekud olukorra parandamiseks	42
Kokkuvõte.....	57
Viidatud allikad.....	60
Lisad.....	69
Lisa 1. Ankeet	69
Lisa 2. Analüüsi tabelid.....	72
Lisa 3. Analüüsi joonised.....	73
Lisa 4. Küsitluse oluliste andmete korrelatsioonianalüüs	74

SISSEJUHATUS

Varimajandus on majanduse osa, mis tekitab riigile rahalist kahju teenitud tulude varjamisega. Käesolevas töös vaadeldakse varimajandust, lubatud majandustegevuse sektorit, mis on varjatud või mille tulemused on madaldatud eesmärgiga maksudest kõrvale hoiduda. Arenevates riikides on varimajanduse osakaal üldjuhul kõrgem kui heaoluriikides. Kõrge varimajanduse osakaaluga riikides on suur lõhe tulude osas ja võib puududa ka nõ kesklass ehk neis riikides elavad enamasti ainult rikkad ja vaesed. See aga võib kaasa tuua heaolu vähenemise ühiskonnas, kuna just riigieelarvesse laekunud maksudest sõltuvad riigi- ja sotsiaalkaitse, avalik kord ja julgeolek, tervishoid, kultuur, haridus, sport jne. Lisaks saavad ettevõtjad maksudest kõrvalehoidmise kaudu alusetu konkurentsieelise, mis võib omakorda põhjustada terve majandusharu konkurentsiolekordade halvendamist.

Varimajandus ei võta arvesse riigi ametlikku majandusstatistikat, kuid see määratakse kindlaks osakaaluga SKP suhtes. Maksudest kõrvalehoidmine maksab Euroopa Liidu liikmesriikidele 1 triljon eurot aastas ja üheks suurimaks kaotajaks on Eesti. Eesti üheks probleemsemaks sektoriks maksudest kõrvalehoidmise aspektist on kütusesektor. Vedelkütusega võidakse toime panna nii käibe- kui aktsiisimaksupettusi, mis toob riigile topelt kahju maksmata maksude näol.

Teema aktuaalsus väljendub Eesti Vabariigi Valitsuse poolt veebruarist 2016 suurendatud kütuseaktsiisis – diislikütuse aktsiisi tõsteti 14 protsenti ja bensiiniaktsiisi 10 protsenti, mis sunnib nii suuremaid kui väiksemaid kütusemüüjaid tõstma oma kütusehindasid. Järgneval kahel aastal (2017 ja 2018) tõusevad kütuseaktsiisid täiendavalt 10 protsenti. Ühtlustatakse ka kerge ja raske kütteeõli, põlevkivikütteeõli ja

tahkete kütuste aktsiisimäärad. Enamusele ettevõtetest tähendab kütusehindade tõus suuremat kulu, mis omakorda vähendab nende kasumit. Kütus on oluliseks tootmissisendiks näiteks põllumajanduses, kalanduses, mäetööstuses ja transpordis. Kui 2016. aastal toimunud aktsiisitõus tõstab toodangu maksumust neis harudes keskmiselt kuni protsendi võrra, siis 2019. aastaks on mõjud kasvanud juba kordades suuremaks. Seega võivad ettevõtjad hakata otsima odavamalt kütust. Kuid selge on see, et kuni riigis kehtestatud aktsiisimäär on kõrge, odavast kütusest rääkida ei saa.

Kui Eesti suuremad tanklaketid saavad raskematel aegadel endale lubada hindadega mängimist kliendibaasi suurendamiseks, siis väiksematel ettevõtetel selline võimalus puudub. Igale soodushindade perioodile võib järgneda kahjum. Lisaks ülalmainitud asjaoludele peavad väiksemad ettevõtted ka omavahel konkureerima. Eelmainitust võib juhtuda, et raskes konkurentsituatsioonis kulusid optimeerides ja vähendades kasutavad väikesed ettevõtted ebaausa konkurentsi võtteid, jättes riigile maksmata makse ja tekitades sellega maksukahju. Suurima osa maksuaugust moodustab endiselt käibemaks. Kütuseaktsiisi maksuauk on viimased aastad olnud stabiilne, küündides Maksu- ja Tolliameti hinnangul 27 miljoni euroni.

Lõputöö eesmärgiks on hinnata Eesti kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtete konkurentsituatsiooni ja nende majandusolukorda.

Uurimisülesanded eesmärgi saavutamiseks on järgmised:

- anda ülevaade varimajanduse mõjust riigi majandusele;
- anda ülevaade turukonkurentsi seostest ettevõtte suuruse ja finantsseisuga;
- anda ülevaade kütusesektori seadusandlusest ja enimlevinud käibemaksupettustest selles valdkonnas;
- selgitada välja kütusesektori väike-ettevõtete finantsseis;
- hinnata väike-ettevõtjate konkurentsituatsiooni kütusesektoris;
- teha omapoolsed ettepanekud kütusesektoris konkurentsiolukorra parandamiseks.

Töö koosneb kahest osast, kummassegi ossa jääb kolm alapeatükki. Esimeses peatükis antakse ülevaade varimajandusest, selle osadest ja levikust ning mõjust riigi

majandusele ja turukonkurentsile tervikuna. Turukonkurents seostatakse ettevõtte suuruse ja finantsseisuga ning tuuakse välja kõige olulisemad finantsnäitajad, mis mõjutavad ettevõtte konkurentsivõimet. Töö teises peatükis antakse Maksu- ja Tolliameti andmetele tuginedes kütusesektori ülevaade. Läbiviidud küsitluse põhjal hinnatakse selle sektori väike-ettevõtjate konkurentsiolukorda ja tehakse võrdlusanalüüs nende olulisemate suhtarvudega. Peatüki lõpus tuuakse ettepanekud konkurentsiolukorra parandamiseks. Empiirilise osa taustainfoks alapeatükis 1.3 tuuakse välja kütusesektorit puudutav seadusandlus. Näidatakse ära enamlevinud käibemaksupettuste skeemid kütusesektoris ja seletatakse lahti ettevõtjate vastutus maksudest kõrvalehoidmisel.

Diplomitöö kirjutamisel kasutatakse nii ida kui ka lääne autorite teadusartikleid ja Eesti seadusandlikke dokumente. Töö koostamisel tuginetakse erinevatele statistilistele arvnäitajatele, mis on massandmetena saadud Eesti Maksu- ja Tolliametist ning mis ei kajastu viidatud allikate loetelus. Lõputööst ja arvandmetest parema ülevaate saamiseks täiendatakse seda lisadega, mis esitatakse töö lõpus.

1. VARIMAJANDUS KÜTUSESEKTORIS, SELLE SÕLTUVUS TURUKONKURENTSIST JA MÕJU RIIGI MAJANDUSELE

1.1. Varimajanduse mõiste ja mõju majandusele

Iga ettevõtte on riigi majanduse osa. Riik paneb paika mängureeglid ja raamistiku, millest ettevõtted peavad antud riigis lähtuma. Riikide mängureegliteks ja raamistikuks on erinevad seadused ja nende poolt antavad regulatsioonid; nõudmised nii ettevõttele kui ka ettevõtjale, mis peaksid tagama kõikidele turuosalejatele ühesugused võimalused turule sisenemiseks ja ausa konkurentsikeskkonda loomiseks.

Sõna „majandus“ vanakreeka keelest tõlgituna tähendab majandustegevust seaduste, normide, reeglite ja korralduste järgi (Дрогобыцкий, 2015, lk 6). Majanduse toimimise aspektist on oluline turu tingimustes kaupade ja teenuste vahetamine majandussubjektide vahel. Antud juhul turg täidab selliseid funktsioone nagu omaette esinevate tootjate tootodete vahetust; nõudluse ja pakkumise tasakaalustamist; toodangu kvaliteedi tõstmise stimuleerimist; tootmiskulude vähendamist; ostjatepoolse kokkuhoiu stimuleerimist; tulude suurendamist (Леркая, 2013, lk 18). MacConnel ja Brue (2008, lk 29) määravad turumajandust kui turusüsteemi, mida iseloomustab ressursside eraomand ning turgude ja hindade kasutamine majandustegevuse koordineerimiseks ja suunamiseks. Turumajandus on keeruline majandussüsteem, mille arendamine toetub koguaeg muutuvate turuseaduspärasuste ja arvukate reguleerimisinstiitutsioonide koostoimele, kus ettevõtlikele ettevõtjatele on omane asjaajamiskultuur, sõnapidamisoskus ja endale võetud kohustuste järgimine

(Турсунова, 2011, lk 48). Turul tegutsejatel on kohustus pidada arvestust nii oma kauba kui ka raha liikumise üle.

Raamatupidamise seaduse (RPS) § 2 lõige 2 järgi on raamatupidamiskohuslane iga Eestis registreeritud era- või avalik-õiguslik juriidiline isik, füüsilisest isikust ettevõtja ja Eestis registrisse kantud välismaa äriühingu filiaal (Raamatupidamise seadus, 2002).

Raamatupidamiskohuslase kohustused on loetletud RPS §-s 4 järgnevalt:

- raamatupidamise korraldamine nii, et oleks tagatud aktuaalse, olulise, objektiivse ja võrreldava informatsiooni saamine raamatupidamiskohuslase finantsseisundist, finantstulemustest ja rahavoogudest;
- kõiki oma majandustehingute dokumenteerimine;
- algdokumentide või nende põhjal koostatud koondokumentide alusel kõigi oma majandustehingute kirjendamine raamatupidamisregistrites;
- majandusaasta aruande ning muude finantsaruannetekoostamine ja esitamine käesolevas seaduses ja teistes õigusaktides sätestatud korras;
- raamatupidamise dokumentidesäilitamine.

Lisaks eeltoodule ja vastavalt RPS § 14 lõige 1 järgi on raamatupidamiskohuslane kohustatud lõppenud majandusaasta kohta koostama majandusaasta aruande, mis koosneb raamatupidamise aastaaruandest ja tegevusaruandest. Nende kohustuste hulka tuleb juurde lisada maksude maksmise kohustus, mis tekib ettevõtjal tehingute teostamisel. Kui tegu on vedelkütusega ehk aktsiisikaubaga, siis Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse (ATKEAS) §-s 36 lõiges 1 on nimetatud aktsiisilaopidaja ja registreeritud kaubasaaja kohustused sh eraldi dokumenteeritud arvestuse pidamine aktsiisikauba kohta aktsiisimäärade, aktsiisivabastuste ja ajutise aktsiisivabastuse juhtude kaupa ning laoarvestuse dokumentides olevate andmete vastamine aktsiisikauba liikumist kajastavatele saatedokumentidele jne (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2003).

Kuid ajas muutub kõik ja nii on ka turumajandusega. Täna sel päeval me võime rääkida kaasaegsest turumajandusest. Kaasaegne turumajandus on segamajandus, milles tootmine areneb turujõudude mõjul, mis suunavad tootjate ettevõtmisaktiivsust, aga riik selle protsessi reguleerimisel sätestab äri õigusstruktuuri, kontrollib selle täitmist ja viib

erinevad sotsiaalsed ja poliitilised programmid ellu (Нагдиева, 2006, lk 58). Turumajandus on efektiivne süsteem põhiliste majandusprobleemide lahendamisel. Kaasaegne majandus kujutab endast turumehhanismi ja riiklike reguleerimiselementide sünteesi. Iga riigi aluseks on riikliku sekkumise fakt majandusse (Легкая, 2013, lk 18). Turumajandusmehhanismis toimuvad asjad nii, et teenitud tulu on siis õiglane, kui see on teenitud ausates konkurentsitingimustes. Siiaamaani vaidlevad majandusteadlased selle üle, kui palju peab riik sekkuma majandusse. Antud asjaolu sõltub sellest, kui arenenud on õiguslikud majandussuhted riigis. (Самаруха & Краснова, 2004, lk 10-11) Siinkohal võib heaks näiteks tuua Eesti Vabariigi Valitsuse tegutsemise kriisiaastatel.

Turumajanduse lahutamatuks osaks on varimajandus. Schneider, Raczkowski ja Mroz (2015, lk 35) mainivad, et varimajandus on majandusliku/sotsiaalse eluloomulik osa ja seda tuleb sellises kontekstis ka arvesse võtta. Aga nii kodumaistes kui ka välisriikide allikates ei ole üldtunnustatud definitsiooni sellele, mida teadlased ja praktikud nimetavad „varimajanduseks”. Selle selgitamiseks kasutatakse liiga laia määratlemispektrit: teine, ümmargune, illegaalne, seadusvastane, kuritegelik, mitteametlik, destruktiivne, reglementeerimata, mitteametlik, kriminaalne, varjatud, fiktiivne, defektiivne, paralleelne, must, hall, räpane, põrandaalune, mitteformaalne majandus (Черней, 2013, lk 129). Varimajandus on teadustöodes vaadeldud kui erilist struktuuri majandussuhtes, milline kujuneb ühiskonnas hoolimata seadustest, õigusnormidest, majandustegevuse formaalsetest reeglitest ehk see omab õigusvastast iseloomu. Schneider (1986, lk 643) märgib, et need, kes on proovinud mõõta varimajandust, on seda defineerinud järgmiselt: kõik majanduslikud tegevused, millised annavad panuse käibe ja peavad olema lisatud riigituludesse riikliku raamatupidamistavade järgi, kuid millised ei ole hetkel registreeritud riikliku mõõtmis- ehk finantsameti poolt. Teisisõnu on need deklareerimata või valesti deklareeritud majandustehingud, millised võimaldavad hoiduda maksude maksmisest. Teadus- ja teooria-allikates mõistetakse varimajanduse all keelatud tegevust, milline on võimeline tootma kasumit ning sealhulgas majandustegevus, mis ei sisaldu ametlikus statistikas (Мясников & Осмоловский, 2015, lk 1).

Varimajanduse spetsiifika seisneb illegaalsuses, mitteametlikkuses ja teatud määral majandustegevuse kriminaalses iseloomus, riigi ees teenitud tulude varjamises (Мисаков & Бетрозов, 2012, lk 169). Varimajandus on majandussuhete kogum, mis on kas täielikult või osaliselt mitteõiguslik, mittearvestuslik ja kontrollimatu, majandussubjektide poolt teostatav, eesmärgiga teenida kasumit või muud tulu, ja mis täidab kaht vastandlikku funktsiooni: positiivset – sotsiaalse pinge leevendamist ühiskonnas; negatiivset – ühiskonna heaolu vähendamist ja majandusjuhtimissüsteemi efektiivsuse alandamist. (Турлачева, 2014, lk 135) Varimajanduse üks positiivsetest funktsioonidest on majanduskõikumiste leevendamine ressursside ümberjagamise teel legaalse majanduse ja varimajanduse vahel. Ilma avalik- või eraregulaatoriteta ja kasutades rahanduslikku mehhanismi, pakub varimajandus paindlikku toetuspotentsiaali, aega ja ruumi, teisisõnu mängib „majandusmäärde” rolli. Teiseks positiivseks varimajanduse funktsiooniks on olla „sotsiaalseks amortisaatoriks”. Varimajandus pehmendab sotsiaalseid vastuolusid majanduslanguse ajal, kui käib võitlus tulude eest, ja teostab kaitset vaestele tulupoliitikaosas. Veel üheks varimajanduse positiivseks funktsiooniks on nõ „sisseehitatud stabilisaatori” roll. Oma ressurssidega toidab varimajandus legaalset majandust. Teisisõnu kulutatakse varimajandusega teenitud raha legaalses majanduses (Cassel & Cichy, 1986, lk 34). Näiteks illegaalselt saadud raha eest ostetakse poest toitu, kasutatakse legaalseid teenuseid, millelt tasutakse käibemaksu. Juhul, kui raha kulutatakse aga teises riigis, siis see riik, kus raha illegaalselt teeniti, jääb ikka kannatajaks.

Kuid varimajanduse suurem mõju on ikkagi negatiivne ja see on ühiskonna üks destabiliseerimisfaktoritest. Esiteks, maksudest kõrvalehoidumine toob kaasa kogutud maksude vähenemist ja riik ei saa 100%-liselt funktsioneerida. Teiseks, varimajandus halvendab nii normaalselt töötavate majandusorganisatsioonide tegevust kui ka nende töötajate töövõimet ja motivatsiooni, mis on eelduseks innovatsiooniliste projektide elluviimisel. Kolmandaks, varimajandus on seotud kuritegevusega ja paljusid konflikte lahendatakse kasutades vägivalda. Neljandaks, varimajandus on olulisim faktor majanduseetika vormimisel ja ühes varimajanduse kasvamisega ei saa inimesed enam aru, mida nad tohivad majanduselus teha ja mida mitte. Lisaks põhjustab varimajandus riigi sotsiaalse valdkonna olude arengu probleeme, eelarvesüsteemi deformeerimist,

majandusnäitajate kahanemist. (Вакуленко, 2013, lk 48) Antud töö vaatevinklist on varimajandusel suurem mõju normaalselt töötavate majandussubjektide konkurentsivõimele, kuna maksudest kõrvalehoidumine annab ettevõttele konkurentsieelise just hinnakujundamisel.

Nafikov (Нафиков, 2012, lk 279) paigutab varimajanduse alla kolm järgmist sektorit:

- mitteametlik majandussektor – tööandjate ja töötajate või partnerite töösuhted ei ole juriidiliselt vormistatud;
- varjatud majandus – seadusega lubatud majandustegevus, mis on varjatud või mille tulemused on madaldatud eesmärgiga riigi ja teistest maksudest kõrvale hoiduda;
- illegaalne majandus – siia alla kuuluvad seadusvastane tootmine või toodete ja teenuste müük (relvade või narkootikumide tootmine ja müük, salakaubandus, prostitutsioon jne) ning arstide, advokaatide, pankade, õppeasutuste jne litsentseerimata või registreerimata tegevus, Lisaks ka kuritegelik tegevus, mis on suunatud inimeste või vara vastu (terrorism, rööv, vargus).

Kui vaadata varimajanduse suhet ametliku ehk „valge” majandusega, siis võib välja tuua kolm järgmist sektorit (Мясников & Осмоловский, 2015, lk 2):

- „Teine” varimajandus – „valge” majanduse töötajate poolt sooritatav varjatud majandustegevus, mis on seadusvastane ja mis on seotud nende ametliku tegevusega. „Teine” varimajandus ei tooda uusi tooteid või teenuseid, vaid siin toimub eelnevalt teenitud kasumi varjatud ümberjagamine.
- „Hall” varimajandus – seadusega lubatud majandustegevus, mis ei lähe ametliku statistika alla. Antud sektoris toimub teadlik ametliku arvestuse eest kõrvalehoidmine või puudub see üldse.
- „Must” varimajandus – seadusvastane majandustegevus, mis on seotud illegaalsete toodete tootmisega ja nende müügiga. „Must” majandus hõlmab endasse kõik majandustegevuse liigid, mis seisavad väljaspool normaalset majanduselu.

Erinevad autorid on erinevalt selgitanud varimajanduse levikut. Alustades inimeste vajadustest, ettevõtetest või riigist ja lõpetades erinevate faktorite koostoimega. Näiteks

varimajandus võib tekkida siis, kui oma majandustegevuse varjamine on kasulik ja sõltub pigem inimeste enda tahtest (vt tabel 1).

Tabel 1. Varimajanduse olemuse põhjused.

Loomulik	Inimesed tahavad vähem pingutada ja saada rohkem hüvesid.
Majanduslik	Inimesed tahavad kokku hoida oma vahendeid ja jõuda sihtmärgini.
Poliitiline	Inimesed ei ole rahul riigi poliitilise olukorraga ja üritavad vältida selle mõju.
Õiguslik	Inimesed arvavad, et nad saavad karistust vältida, ükskõik mida nad ei teeks.
Sotsiaalne	Inimesed ei ole rahul oma heaoluga ja üritavad seda paremaks muuta.

Allikas: Вакуленко, 2013, lk 46 (autori koostatud).

Elgin ja Uras (2013, lk 629) seostavad laia varimajanduse levikut suure valitsussektori võlaga, suhteliselt kõrgete riigivõla intressimääradega, riigi finantsilise ebastabiilsuse suure tasemega ja kohustuste mittetäitmise tõenäosusega. Antud asjaolud võivad riigist peletada potentsiaalseid investoreid, kes oleks võinud anda panuse riigi majandusarengule. Laia varimajanduse levikuga riikides võib maksude tõusmine põhjustada põrandaaluse majanduse kasvamist ja riigi eelarve ülejäägi vähenemist, mis omakorda viib valitsuse kulutused alla ning põhjustab ametliku tootmise ja maksutulude vähenemist, mis jällegi omab mõju valitsuse kulutuste tegemisele ja riigivõla suurenemisele (Karaboytcheva & Cassorla, 2015, lk 307). Samas Baltimaade ettevõtete juhid on ühisel seisukohal, et maksudest kõrvalehoidumine on vajalik meede ellujäämiseks ja nende ettevõtete käekäik sõltub suuresti riigimajanduse käekäigust (Putninš & Sauka, 2015, lk 483). Varimajanduse leviku hindamisel tuleb vaadata ja hinnata tervikpilti, kus on kajastatud kõiki faktoreid, mis võivad seda mõjutada (vt tabel 2).

Tabel 2. Faktorid, mis mõjutavad varimajanduse levikut riigis.

Majanduslikud	Sotsiaalsed	Õiguslikud
kõrged maksud, finantssüsteemi kriis, mitteregistreeritud majandusstruktuuride tegevus jne	rahvastiku madal elatustase, tööpuudus, ebahühtlane SKT jaotus jne	seadusandluse puudulikkus, õiguskaitseorganite ebaefektiivne tegevus

Allikas: Мясников & Осмоловский, 2015, lk 2 (autori koostatud).

Samuti pakub Vakulenko (Вакуленко, 2013, lk 46-47) kujutada varimajandust kui püramiidi, mis koosneb kolmest tasemest (vt joonis 1). Esimesel tasemel on kriminaalne majandustegevus, teisel – ettevõtjad ja ettevõtlus üldiselt, ning kolmandal tasemel on töötajad.

Joonis 1. Varimajanduse püramiidi tasemed (autori koostatud).

Antud jagunemine on väga sarnane nii Nafikovi kui ka Myasnikovi ja Osmolovski (vt lk 9-10) lähenemisele, kes samamoodi eristavad kolme varimajanduse taset, kus kõrgeim tase on illegaalsete toodete sh tulirelvade ja narkootiliste ainete tootmine ja müük, keskel on maksudest kõrvalehoidumine ning kolmas on nõ ümbrikupalga tase, kus töötatakse või teostatakse töid ilma vastava lepinguta. Käesoleva töö raames vaadeldakse keskmist ehk ettevõtlustaset, kus maksudest kõrvalehoidumine on üheks põhiprobleemiks ning mis on varimajanduse põhivorm (Степичева, 2007, lk 62). Maksudest kõrvalehoidmine on keeruline majanduslik ja sotsiaalne fenomen, mis eksisteerib igas maailma riigis. Seda on raske välja juurida, aga tuleb leida lahendus, kuidas seda piirata ja vähendada tagajärgi. Kuna maksudest kõrvalehoidmine omab otsest efekti maksude kogumisele, võib selle kahanemine viia tasakaalutusele turundusmehhanismis, mõjutada riiki, selle majandust ja igat maksumaksjat. (Milos, 2014, lk 195)

Rahvusvaheliste ekspertide hinnangute alusel on varimajanduse osakaal arenenud riikides 15% SKT-st, üleminekumajandusega riikides on see näitaja 25-30% SKT-st ja arenevates riikides 40% SKT-st (Ильина & Шишмарев, 2012, lk 95). Schneider ja

Enste (2000, lk 80) on eelpooltoodud majanduse jagunemise kajastanud tabelis (vt tabel 3).

Tabel 3. Varimajanduse osakaal kolmanda maailma riikides, üleminekumajandustes ja vanades jõukates riikides

Majandus	Regioonid sh riigid	Varimajanduse suurus SKT-st (%) keskmine aastail1990-93
Kolmanda maailma riigid		
	Aafrika	39-76%
	Kesk- ja Lõuna-Ameerika	25-60%
	Aasia	13-70%
Üleminekumajandused		
	Kesk-Euroopa	9-28%
	Endised NSVL kuulunud riigid sh Gruusia Aserbaidžaan Ukraina Valgevene	28-43%
	Endised NSVL kuulunud riigid sh Eesti Läti Leedu Venemaa	20-27%
Vanad jõukad riigid		
	sh Šveits Ameerika Ühendriigid Saksamaa Suurbritannia jt	8-30%

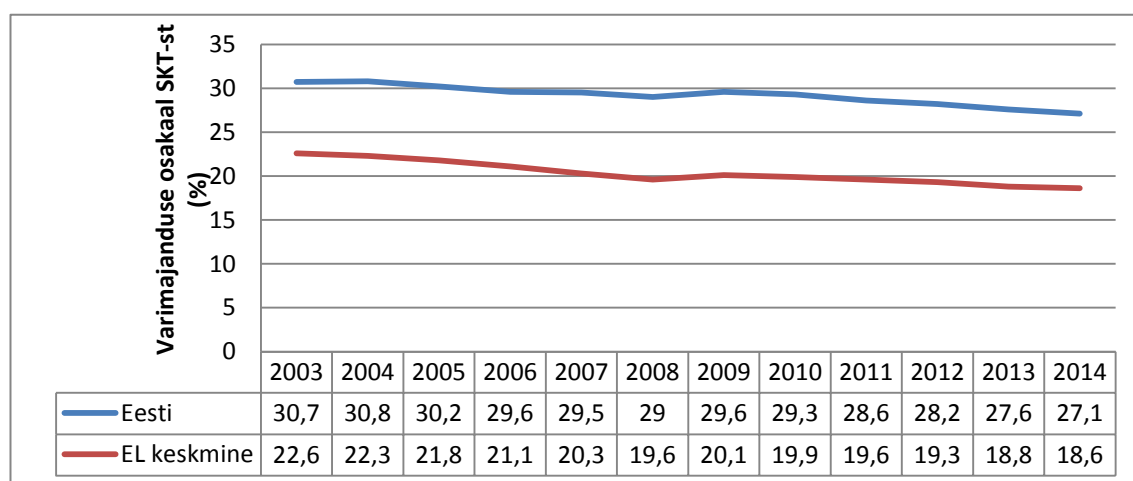
Allikas: Schneider ja Enste 2000, lk 80 (autori koostatud).

Tabelist nähtub, et suure varimajanduse osakaaluga kuni 70% on arenevad riigid ehk kolmanda maailma riigid ja kõige väiksemaga alates 8% on arenenud vanad jõukad riigid. Riigi arenedes varimajanduse osakaal eeldatavasti langeb ja oma arengusse peab iga riik ise panustama ning kaasama ka teisi riike sellesse võitlusesse.

Varimajandus maksab Euroopa Liidu (edaspidi EL) liikmetele hinnanguliselt 1 triljon eurot aastas. Suurimaks kaotajaks maksudest kõrvalehoidmisel on Itaalia, mis kaotab 180 miljardit eurot aastas. Kui aga maksude kadu on väljendatud proportsionaalselt valitsuse kuludega, siis EL-i suurimaks kaotajaks on Eesti, mis kaotab maksmata

maksudena rohkem kui 28% valitsuse kuludest. (Murphy, 2012) 2009. aastal oli Euroopa Liidu keskmiseks varimajanduse näitajaks 22,1% SKT-st. Kaalutud keskmine oli veidi madalam – 18,4% SKT-st. See tähendab seda, et EL-i majandusest umbkaudu üks viiendik on varimajandus. (Murphy, 2012) Antud näitaja on tõsine probleem kõigis Euroopa Liidu liikmesriikides. Eestis on suurimaks probleemiks käibemaksupettused, mis moodustasid aastal 2012 kogu maksuaugust (433 miljon eurot) peaaegu poole ehk 200 miljonit eurot (International Monetary..., 2014). Võrreldes teiste Baltimaadega ehk Läti ja Leeduga, oli Eestis aastal 2012 varimajanduse osakaal SKT-st 19,2%. Lätis oli antud näitaja kõige kõrgem ehk 21,1% ja Leedus vastavalt 18,2%, mis on Balti riikides madalaim näitaja. (Putninš & Sauka, 2015, lk 478)

Aastal 2015 (Schneider, Raczkowski, & Mroz, lk 45) tehti uuring Euroopa Liidu 28 liikmesriigis mõõtmaks varimajanduse osakaalu (%) SKT-st. Lõputöö autor võrdleb EL-i keskmise ja Eesti varimajanduse osakaalu aastatel 2003 kuni 2014 (vt joonis 2).

Joonis 2. Eesti ja Euroopa Liidu liikmesriikide (28 riigi keskmine) varimajanduse osakaal (%) SKT-st aastatel 2003 kuni 2014 (autori koostatud).

Uuringu tulemused näitavad, et aastatel 2003 kuni 2014 varimajanduse osakaal nii Eestis kui ka Euroopa Liidus tervikuna näitab langustrendi, kuid püsib ikka kõrgel tasemel. Eesti varimajanduse osakaal SKP-st oli 2014. aastal 27,1%, mis 28 EL-i riigi seas andis 4-5. koha. Sama tulemusega lõpetas ka Leedu. Esikohal on Bulgaaria tulemusega 31% SKT-st. Nende aastate jooksul on Eesti varimajanduse osakaal SKP-st langenud ainult 3,6 protsendipunkti võrra, mis on võrreldes Euroopa keskmisega 4,0%

halvem tulemus. (Schneider, Raczkowski,& Mroz, 2015, lk 45) Autorite poolt toodud numbrid ei pruugi näidata tõelist varimajanduse ulatust Euroopa Liidus, kuna varimajandus ise on nn arvestamata majandus. Lähtudes nendest numbritest tuleb liikmesriikides rohkem panustada varimajanduse ja maksude kõrvalehoidumise vastu võitlemisele, eriti Eestil, mille tulemus peaks ideaaljuhul olema alla EL-i keskmise.

1.2. Turukonkurentsi seos ettevõtte suuruse ja finantsseisuga

Igas tegevusvaldkonnas, kus ettevõtete strateegiad on suunatud kasumi maksimeerimisele ja tegevuse laiendamisele, tekib turukonkurents. Konkreetse tegevusvaldkonna turukonkurents sõltub nii ettevõtetest, mis selles sektoris tegutsevad, kuid ka riigist, mis peaks seadusandlusega looma normaalsed tingimused turukonkurentstile.

Sõna „turukonkurents“ koosneb kahest sõnast: „turg“, kus on koos nii nõudlus ja pakkumine, ning sõnast „konkurents“. Termin „konkurents“ ise pärineb ladinakeelsest sõnast „*concurrere*“, mis tõlgituna tähendab „põrkama“ või „võitlema“. Majanduse mõttes konkurents tähendab subjektide võitlust paremate tingimuste ja kommertstegevuste tulemuste eest. Kaupade, tööde ja teenuste tootjad astuvad omavahelisse võitlusesse ostjate (tarbijate) ja turuosa eest, püüdes nende poolt toodetud turukaupasid realiseerida nii palju kui võimalik, maksimeerides sellega oma kasumi. (Анисимов, 2014, lk 67) Turukonkurentsiks nimetatakse ettevõtete võitlust piiratud hulga maksevõimeliste tarbijate nõudluse eest, mis toimub ettevõtete seas nendele ligipääsetavates turusegmentides (Яковлева, 2014, lk 610).

Igas tegevusvaldkonnas on turukonkurentsi intensiivsus erinev. Konkurents on otseses sõltuvuses turutüübist, mis omakorda sõltub turuosaliste hulgast (vt tabel 4 lk 16).

Tabel 4. Turuliigid vastavuses turuosaliste hulga kriteeriumile.

Ostjate arv/Müüjate arv	Palju	Mõned	Üks
Palju	Konkurents	Oligopol	Monopol
Mõned	Oligopson	Kahepoolne oligopol	Monopol, piiratud monopsoniga
Üks	Monopson	Monopson, piiratud oligopoliga	Kahepoolne monopson

Allikas: Данилов & Волкова, 2010, lk 125

Võitluse võitmiseks tuleb ettevõttel omada konkurentide ees eeliseid. Ettevõtte konkurentsieelis on suhteline tunnusjoon, milline väljendab antud ettevõtte erinevuse taset konkurentidest klientide nõudluse rahuldamise osas (Оковкина & Чупайда, 2010, lk 37). Majanduskirjanduses kõige laialdasemalt aktsepteeritud definitsioon konkurentsivõimele on järgmine: 1) võime konkureerida kodu- ja välismaistel müügiturgudel ehk võita ja säilitada turuosi; 2) võime konkureerida tootmistegurite turgudel ehk tasuda tootmistegurite eest vähemalt samaväärselt sellega, mida need tootmistegurid teeniksid teistes ettevõtetes (Freebairn, 1987, lk 79). Konkurentsi tase määrab turusubjektide strateegia ja taktika majandustegevuses, see on eeldus ressursside kasutamise efektiivsusele (Катаев, 2015, lk 2.1). Kulude juhtimise tõhususest sõltub ettevõtte puhaskasumi näitaja (Столярчук & Рудь, 2012, lk 205), mis peegeldab ettevõtte konkurentsitaset. Mida väiksemad on kulutused teenusele või tootele, seda kõrgem on konkurentsitase.

Tasakaal nõudmise ja pakkumise vahel on võtmetähtsusega ja universaalne faktor, mis määrab materialistlikku olemist ja põhisuhteid konkurentsiprotsessis (Осипов, 2015, lk 100). Tänapäeval on konkurentsivõimelisem see äriühing, mis: 1) on suuteline tarbijat rahuldama paremini kui teine organisatsioon, mis toodab analoogset toodet või teenust; 2) on enim vastupidavam ettevõtte välisfaktoritele: normatiiv-aktide parandustele, mis on tehtud riigiorganite poolt, toodete ja teenuste riiklikele kvaliteetstandarditele, turuhindade ning nõudluse ja pakkumise tasemele, elanikkonna elatustasemele jne (Вдовыченко & Левушкина, 2015, lk 776).

Finantstulemuste nõrkust saab määratleda kas majanduslangusega või kulude juhtimise oskuste puudumisega või energia/kütuse hindade kallinemisega (Столярчук & Рудь,

2012, lk 205). Käesolevatöö raames vaadeldakse just kütuse/energia aspekti, mis võib pärssida ettevõtte kasumit ja vähendada konkurentsivõimet. Üheks võimaluseks probleemse finantsseisuga toime tulla on vähendada oma maksukoormust, sealhulgas kasutades ebaseaduslikke võtteid.

Tänu maksudest kõrvalehoidmisele võivad poed langetada kaupade hindasid ebanormaalselt madalale tasemele (Wang, 2012, lk 220), mis meelitab kliente ja kuulub ebaausate konkurentsivõtete alla. Samas võib ebanormaalselt madal hind olla takistuseks uutel ettevõtetel tegevusalale sisenemiseks ja omab negatiivset mõju sektori konkurentsile (Анисимов, 2014, lk 68). Goerke ja Runkel (2011, lk 733-734) on leidnud kinnituse sellele, et sellised konkurentsitaseme turunäitajad nagu sektori sisenemisbarjäärid, hinnaelastsus ja tootmise piirhind omavad otsest seost konkurentsiga, maksudest kõrvalehoidmisega ja riigituludega. Näiteks sisenemisbarjääride vähendamine suurendab haru konkurentsi ja kogutoodangu, aga suurendab samas ka maksudest kõrvalehoidmist ja võib viia riigitulude vähendamiseni. Võib märkida, et mitte ainult maksumäärade tõstmine ja turunäitajatega mängimine võib omada otsest mõju maksudest kõrvalehoidmisele. Kõrge varimajanduse osakaal võib olla põhjustatud ühiskonna madalate väärtushinnangutega ja teadmistega maksude maksmisest, millel on ajalooline põhjus või mis on seotud informatsiooni puudumisega (Zelgalvis & Joppe, 2013, lk 172). Inimestele on vaja selgitada, milleks ja kuhu lähivad nende poolt makstud maksud ja miks need on vajalikud riigi toimimise ja jätkusuutlikkuse aspektist. Williamsi ja Horodniku (2015, lk 90) uuringust selgub, et Balti riikide Eesti, Läti ja Leedu väärtushinnangud maksude maksmisele on vastavalt 2,96, 3,98 ja 3,16 (kus 1 on üldse vastuvõetamatu ja 10 täiesti vastuvõetav), mis omab tugevat seost riikide varimajanduse osakaaluga.

Ettevõtte konkurentsivõime sõltub välis- ja sisefaktoritest. Välisfaktorid on riigi majanduspoliitika, konkurentide olemasolu, nõudlus tootele, tarbijate maksevõimekus jne. Sisefaktorite alla kuuluvad sellised tegurid nagu ettevõtte tootmisressursid ja nende ratsionaalne kasutamine, ettevõtte maksevõimekus ja finantsstabiilsus, tehnoloogia ja progressiivse tehnika kasutuselevõtt, ettevõtte efektiivne juhtimine ning töö ja tootmise ratsionaalne organiseerimine, reklaami efektiivsus, toodete reputatsioon jne.

(Коровина, 2010, lk 1). Dyujzen (Дюйзен, 2011, lk 171) klassifitseerib konkurentsieelised järgnevalt: „väline” on konkurentsieelis siis, kui see on loodud toodangu iseloomulikule kvaliteedile, disainile, erilistele tunnustele tarbija vaatevinklist; sisene konkurentsieelis on rajatud ettevõtte eelisele (juhtpositsioonile) tootmis- ja juhtimiskuludes. Käesolevas töös pühendatakse ettevõtete konkurentsivõime sisefaktorite analüüsile, milleks on maksevõimekus ja finantsstabiilsus sh omakapitali osakaal võõrkapitalist, kasumi suurus ja müügitulu.

Ettevõtte suutlikkuse ja vastupidavuse määrab selle finantsvõimekus, mis omakorda määrab finantsstabiilsuse. Ettevõtte finantsstabiilsus on ettevõtte võimekus säilitada normaalne finantsseisund välis- ja sisekeskkonna faktorite ebasoodsate mõjude all kapitali ja aktiva optimaalse struktuuri toel, aktiva ja selle moodustamise allikate optimaalse seose toel, erinevate ressursiliikide efektiivse kasutamise ja ratsionaalse reinvesteermise poliitika toel. Finantsstabiilsus kindlustab laiendatud alusel ettevõtte oskust kapitali suurendamisel ja arendamisel, määrab laenu- ja konkurentsivõimekuse ning investeerimisatraktiivsuse. (Бухонова, Дорошенко, & Бендерская, 2004, lk 8) Võtmesõnaks on konkurentsivõimekus, mille tagab optimaalne omakapitali suurus. Ettevõtte finantsstabiilsuse hindamine viiakse läbi oma- ja võõrkapitali seose analüüsi alusel; aktiva ja passiva finantstasakaalu analüüsimisel; rahaliste ja mitterahaliste aktive seosel (Рудычев & Никитина, 2013, lk 38). Kõige haavatavamad finantsstabiilsuse kaotamise suhtes on väike-ettevõtted, kuna nad omavad piiratud finantseerimisallikaid ja neid iseloomustatakse kõrge krediidiriskiga (Киров, 2011, lk 157). Antud asjaolu aga ei tähenda kohe seda, et väike-ettevõtted säilivad ainult tänu ebaausatele konkurentsivõõtetele. Teiselt poolt ei saa ettevõtte hea finantsseis alati olla saavutatud ausate tehingute tagajärjel.

Omakapitali suurus osakapitalist ei ole ainuke näitaja ettevõtte konkurentsivõimekuse hindamisel. Kaasaegsetes uuringutes pakutakse väga tihti toodete konkurentsivõime näidikutes erinevaid ühiku- ja integraalkarakteristikuid toodangu väärtuseliste- või tarbimisomaduste kohta. Selle põhjal ei saa eeldada, et need hakkavad kajastuma kasumis, mida antud toodang annab. Kas sellel on paremad omadused kui konkurentidel, kas see rahuldab tarbijaid ja on sellepärast paremini müüdav ja toob

seetõttu kasumit; või toodang võib oma omadustega osaliselt tarbijaid mitte rahuldada, aga parema variandi puudumisel st asendustoote puudumisel, võidakse seda osta ja toodang hakkab ikkagi kasumit tooma. (Ильина, 2013, lk 62) Seega kasum võib samuti nagu omakapitali ja osakapitali osakaal näidata ettevõtte konkurentsivõimekust. Ettevõtte tegevuse finantstulemus kujutab endast tulude ja kulude summade erinevust. Tulude kasvamine võrreldes kuludega tähendab ettevõtte varalist kasvu – kasumit, aga kulude kasvamine võrreldes tuludega – kahjumit. Ettevõtte aruandeaastal saadud finantstulemus kasumi või kahjumi näol toob kaasa ettevõtte omakapitali kas suurenemise või vähenemise. (Феттер, 2014, lk 16) Antud asjaolu näitab selget seost kasumi ja omakapitali vahel. Kasumit võib võrrelda ka konkurentsivõimega – mida suurem kasum, seda suurem on konkurentsivõime – ja teistpidi, mida suurem konkurentsivõime, seda suurem on kasum (Титов & Рахимова, 2013, lk 286). Veel üheks faktoriks konkurentsivõimekuse hindamisel on müügitegevuse efektiivsus, mis peegeldab järgmisi: müügi koguse kasvukiirust, ettevõtte müügi koguse osa tervest toodangu müügitulust turul, müügi rentaablust (Коровина, 2010, lk 4). Müügi koguse ehk müügitulu kasv tähendab konkurentsivõime suurenemist. Kasumi maksimeerimise kui ühe eesmärgi järgimine on seotud lõppkokkuvõttes iga ettevõtte puhul ainult ühe konkurentsiaspektiga – konkurentsiga tarbija raha nimel. Sest just maksevõimelise nõudluse olemasolu kindlustab ettevõtte kasumiga ja ettevõtte panus selles maksevõimelises nõudluses määrab kasumi suuruse, müügitulu suuruse. Toote nõudlusest sõltuvad paljud ettevõtte funktsioneerimisparameetrid: müügitulu suurus, ettevõtte rentaablus ja finantsstabiilsus. (Дедкова & Емтыль, 2013, lk 1)

Koostöö konkurentidega on veel üheks võimaluseks saada teiste konkurentide ees eeliseid. Võib välja tuua mõned tüübid võimaliku koostöös osavahel konkureerivate osaliste vahel turutegevuses. Esimene tüüp – see on koostöö vahetult selles valdkonnas, milles osalised omavahel konkureerivad. Selles mõttes võib koostöö tähendada kas hindade alandamist, mis toob kaasa kasumi vähenemise (perspektiivis – turult eemaldamise) sellele, kes ei võta osa antud lepest (mis käib nende põhiliste majandushuvide vastu), või hindade kerkimise, mis tegelikult tähendab põhjendamatult suure kasumi teenimist ostjate arvelt (mis on õigusrikkumine ja seadusega karistatav). Teiseks koostöötüübiks on innovatiivne koostöö (turuosaliste koöperatsioon uue

tehnoloogia arendamisel, rakendamisel ja viimisel turule ning nende kasutuselevõtmisel), mis võib toimuda sh liitumis- ja allaneelamisvormides, kaasa arvatud siis, kui see toimub järk-järgult väikeste osade soetamisega. Kolmas on see, kui turuosalised konkureerivad üksteisega tootmistegevuses, aga teevad omavahelist koostööd turu infrastruktuuri arendamisel. Nemad võistlevad ostjate pärast, vallutavad turgu, „löövad üle” üksteise kliente. Aga koos sellega peavad nad ühise jõupingutusena looma turuinfrastruktuuri selleks, et sinna tuleksid ostjad (meelitama ostjaid turule). Neljandaks tüübiks on koostöö turuosavõtjate vahel spekulantide vastu. See on: 1) osalemise keeld ažiotaazilises ostmises kiiresti kallinevate varade (aktivate) turul juhul, kui nende nõudlus omab kindlailmelist spekulatiivset iseloomu; 2) keeld maksta loobumismaksu pahatahtlikest oksjonitest osavõtjatele; 3) kooperatsioon kinnisvaraobjektide (või teiste varade) soetamisel vastutegevusena turuosalistele, kes omavad suuremaid finantsvõimalusi ja ihkavad saada mingil kindlal alal monopoolse seisundi. (Анисимов, 2014, lk 66-69) Ebaausate konkurentsivõtete alla kuulub ka nn *dumping*. *Dumping* tähendab toodete import madalama hinnaga kui nende kohalikul turul müümine (Кондратьева & Горина, 2013, lk 322). Ettevõtjat üritavad vallutada uusi turge toodete omast hinnast madalama hinnaga ja saavutada konkurentsieelist.

Koostööd ettevõtete vahel nimetatakse ka partnerluseks. Kurova (Курова, 2014, lk 106) on tõestanud, et ettevõtte konkurentsivõime on otseses sõltuvuses partnerlusega ehk ettevõtte koostöövalmidusega teiste ettevõtetega. Seega mõlemad autorid viitavad sellele, et ilma koostööta või teisisõnu partnerluseta ei tõuse ettevõtete konkurentsivõime. Lisaks konkurentsivõimele võib hea koostöö konkurentide vahel suurendada majandusharu sisenemisbarjääre, tõrjuda teisi konkurente turult, koos aidata võidelda alaturuliidriga jne. Just võitlemine turuliidritega peaks väikseid vedelkütuse müüjaid tõukama koostööle hinnakujundamisel, kus toimub just vastupidine protsess – väikesed võtavad mõõtu suurtega. Putninš ja Sauka (2015, lk 483) on leidnud, et väike-ettevõtted on rohkem kaasatud varimajandusse kui suur-ettevõtted, et saada maksude kõrvalehoidmisega konkurentsieelis arenenud turgudel.

Kataev (Катаев, 2015, lk 2.2) on konkurentsi asemele, kus on palju ostjaid ja müüjaid, pannud kahepoolse polipoli, mille hulka kuuluvad täielik konkurents ja monopolistik

konkurents. Täieliku ja monopolistiku konkurentsi turgudel on samuti palju ostjaid ja müüjaid, sellepärast nii üks kui teine võivad kuuluda kahepoolse poliitika hulka. Nende erinevus seisneb ainult toodete liikides:

- täieliku konkurentsi puhul on toode omalaadne (homogeenne);
- monopolistiku konkurentsi puhul toode on mitmekesine (heterogeenne), diferentseeritud.

Käesoleva töö raames vaadeldakse kütusesektori vedelkütuse müügi tegevusvaldkonda, mis kuulub oligopoli alla, kus on palju ostjaid ja mõned müüjaid ning toode on homogeenne.

1.3. Kütusesektori seadusandlus ja ettevõtjate vastutus maksude kõrvalehoidmisest

Iga äriühing peab oma tegevuses lähtuma seadusandlusest, mis reguleerib konkreetse majandusharu toimimiskiire ja sätestab hea konkurentsiolekord. Valitsus mängib olulist rolli konkurentsi edendamisel ja selleks eesmärgiks kasutavad nad erinevaid poliitikaid, mis sisaldavad majanduslikku regulatsiooni, kaubanduspoliitikat ja kartellidevastast õiguskaitset. Mõned nendest poliitikatest seavad eesmärgi nende saavutamiseks (suurem konkurents), samal ajal kui teised järgivad teisi üldisi huve ja eesmärgi, kuigi tihti nende kasutuses olevad instrumendid ei ole päriselt kooskõlas nende eesmärkide taotlemisel tegelike tulemustega. Tulemuseks on see, et kas seadusandluses või nende rakendamises on vajalikud mõned muudatused. (Heimler, 2014, lk 119) Üheks selleks poliitikaks on fiskaalpoliitika. Fiskaalpoliitika on valitsuse otsused maksustamise ja eelarvesse laekunud rahade kulutamise kohta. Maksud annavad riigile võimaluse reguleerida ettevõtete majandustegevust, stimuleerida seda läbi riigikulutuste ja rahuldada sotsiaalseid vajadusi (Легкая, 2013, lk 22). Iga riik peab endale selgeks tegema, mida ja kui palju maksustada, kuidas makse välja arvutada ning kuidas vähendada negatiivseid tagajärgi ettevõtete majandustegevusele, mis on tingitud maksude tõstmisest (Ферзилаева, 2015, lk 69).

Eesti Maksukorralduse seaduse (MKS) § 2 järgi on maks seadusega või seaduse alusel valla- või linnavolikogu määrusega riigi või kohaliku omavalitsuse avalik-õiguslike

ülesannete täitmiseks või selleks vajaliku tulu saamiseks maksumaksjale pandud ühekordne või perioodiline rahaline kohustus, mis kuulub täitmisele seaduse või määrusega ettenähtud korras, suuruses ja tähtaegadel ning millel puudub otsene vastutasu maksumaksja jaoks (Maksukorralduse seadus, 2002). Käibemaks on objektiivne ja universaalne tarbimismaks, mis hõlmab kõiki tarbitavaid kaupu ja teenuseid, millega koormatakse igat müügi etappi ning mille suurus sõltub kauba või teenuse liigist ja väärtusest, mitte maksumaksja isikust (Lehis, 2009, lk 349). Käibemaksuseaduse (KMS) § 15 lg 1 järgi on Eesti käibemaks määr 20 protsenti (Käibemaksuseadus, 2003). Eelneva 60 aasta jooksul on käibemaksust saanud peamine tuluallikas paljudes riikides, sh ka Eestis (Lind, 2011, lk 152).

Maksupanuste, soodustuste ja trahvidega manööverdamisega, maksustamistingimuste muutmisega, ühtede maksude sisseviimisega ja teiste maksude tühistamisega loob riik sellised tingimused, mis kiirendavad teatud valdkondade ja tootmise arendamist, soodustab ühiskonna aktuaalsete probleemide lahendamist (Приходько, 2011, lk 161). Aastaks 2012 viisid ainult 6 riiki (Eesti, Ungari, Läti, Leedu, Poola ja Slovakkia) ellu olulise jõustamistegevuse, vähendamaks turuvõimu kuritarvitamist ja edendamaks konkurentsikeskkonda (Chadee, Kouznetsov, & Roxas, 2014, lk 15). Samas maksudest kõrvalehoidmine on üks uuritumatest sotsiaal-majanduslikest nähtusest maksuõiguses nii teoreetilises kui ka praktilises plaanis (Manea, A. C., & Manea, L., 2011, lk 235). Maksudest kõrvalehoidmise variante on väga erinevaid ja enamasti neid määratletakse kui tahtlikku seadusrikkumist toimepandava petturliku kuriteona (Manea, A. C., & Manea, L., 2011, lk 237-238):

- vaelearuannete sh valedeklaratsioonide koostamine ja esitamine;
- fiktiivsete maksedokumentide koostamine;
- valede raamatupidamiskirjete tegemine;
- maksustamisele kuuluva sissetuleku vähendamine;
- tööjõukulude vähendamine;
- müügi tehingute teostamine ilma arveteta või müügi arvete esitamine ilma maksudeta;
- raamatupidamiskontode moonutamine maksude optimeerimiseks ettevõtte omaniku ja ettevõtte raamatupidaja koostöös.

Sõltumatult maksude liikidest võib välja tuua järgmised võimalused maksudest kõrvalehoidmisel (Степичева, 2007, lk 63):

- maksustamisobjektide varjamine – majandustegevuse korraldamine ilma vastava loata, sh kasutades fiktiivseid dokumente, raamatupidamises tehingute mittekajastamine või tehingute teostamine läbi teiste ettevõtete, raamatupidamisdokumentide hävitamine jne;
- maksustamisobjektide vähendamine – raamatupidamises kajastatud andmete moonutamine, kasumi jaotamise varjamine, kahjunäitajate suurendamine jne;
- maksudest kõrvalehoidumine – debitoorse võlgnevuse suurendamine, toodete müük eesmärgiga viia rahalised vahendid teiste ettevõtete kontodele, ettevõttest kasumi väljaviimine maksudest kõrvale hoidudes;
- maksusoodustuste õigusvastane kasutamine – majandustegevuse teostamine kasutades maksusoodustusi jne.

Milos (2013, lk 167) märgib järgmisi võimalusi maksudest kõrvalehoidmiseks ja maksukelmuste toimepanemiseks, tänu millele jääb riigieelarvesse saamata raha:

- teenitud kasumi mittekajastamine raamatupidamises;
- fiktiivsete ostuarvete kajastamine raamatupidamises varifirmade abil;
- notariaalsete ostu-müügitehingute hindade kunstlik alandamine hoidumaks kõrvale kõrgetest riigilõivudest;
- käibemaksupettuste puhul on üsna tavalised deklareerimata või osaliselt deklareeritud müük, arusaamatused tehingute poolte vahel, mille põhjustavad fiktiivsed lepingud, valed mahaarvamised või hinnaalandused, erinevad või valed esitatud maksude deklaratsioonid, põhjendamatud kulude hüvitamise taotlused jne.

Siinkohal on oluline määratleda pettust, mis on Tsiviilseadustiku üldosa seadustiku (TsÜS) § 94 lg 1 järgi isiku tahtlik eksimusse viimine või eksimuses hoidmine temale ebaõigete asjaolude avaldamise teel ning lg 2 järgi ebaõigete asjaolude avaldamisega võrdsustatud nendest asjaoludest teatamata jätmine (Tsiviilseadustiku üldosa seadustik, 2002). Maksupettuste puhul on lg 2 just määrav, kui ettevõtted esitavad tahtlikult maksuhaldurile deklaratsioonides valeandmeid. Nimelt Maksukorralduse seaduse

(MKS) § 153¹ lg 1 järgi maksuhaldurile tahtlikult andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise eest, kui sellega vähendatakse maksu- või kinnipidamiskohustust või suurendatakse tagastusnõuet, karistatakse füüsilist isikut rahatrahviga kuni 300 trahviühikut. Kui on tegemist juriidilise isikuga, siis MKS § 153¹ lg 2 järgi karistatakse teda rahatrahviga kuni 32 000 eurot. (Maksukorralduse seadus, 2002) Trahviühiku summa on 4 eurot (Karistusseadustik, 2001). See tähendab, et füüsilisele isikule võib antud süüteo eest määrata kuni 1200 eurot trahvi. Kui maksupettusega tekitatud kahju ületab 40 000 eurot, mis on Karistusseadustiku (KarS) § 12¹ p 2 järgi suur kahju või kui kahju on üle 400 000 euro, siis p 3 järgi on tegemist eriti suure kahjuga ja on tegemist kuriteoga. Nimelt KarS § 389¹ lg 1 järgi maksuhaldurile andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise eest maksu- või kinnipidamiskohustuse vähendamise või tagastusnõude suurendamise eesmärgil, kui sellega varjatakse maksu- või kinnipidamiskohustust või suurendatakse alusetult tagastusnõuet suurele kahjule vastava summa võrra või enam, karistatakse rahalise karistusega või kuni viieaastase vangistusega. Lõige 2 järgi sama teo eest aga eriti suurele kahjule vastava summa võrra või enam karistatakse ühe- kuni seitsmeaastase vangistusega. Juriidilist isikut karistatakse rahalise trahviga. Füüsilise isikule võib kohus kuriteo eest mõista KarS § 44 lg 1 järgi rahalise karistuse 30 kuni 500 päevamäära ulatuses ja lg 2 järgi arvutatakse süüdlase päevamäär keskmise päevasissetuleku alusel. Lõige 8 järgi võib kohus juriidilisele isikule mõista rahalise karistuse 4000 kuni 16 000 000 eurot.

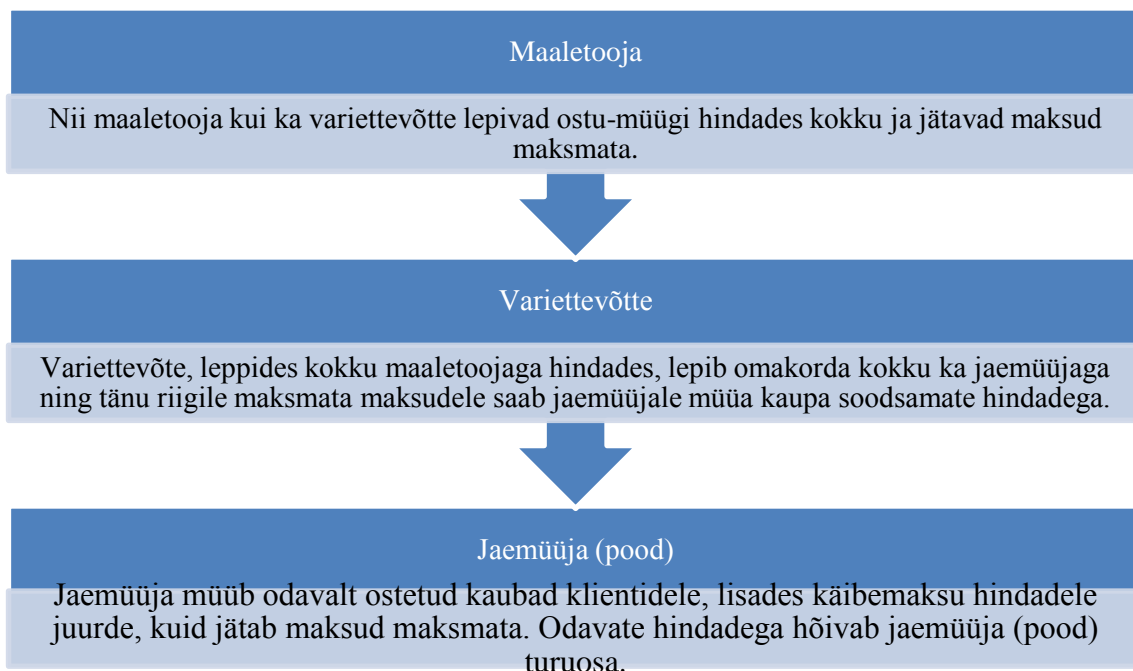
MKS § 98 lg 1 järgi on maksusumma määramise aegumistähtaeg kolm aastat. Maksusumma tahtliku tasumata või kinni pidamata jätmise korral on maksusumma määramise aegumistähtaeg viis aastat. Aegumistähtaeg algab selle maksudeklaratsiooni esitamise tähtpäevast, mida ei esitatud või milles esitatud andmete alusel maksusumma valesti arvutati. MKS § 99 lg 1 maksusumma määramise aegumine peatub: p 3 järgi alates revisjoni alustamise päevast kuni revisjoni tulemuste põhjal maksuotsuse kättetoimetamise päevani või kui revisjoni tulemusel ei avastatud maksukohustust muutvaid asjaolusid, siis sellekohase kirjaliku teate kättetoimetamise päevani; p 4 järgi vääртеoprotokollu koostamisest kuni selles asjas tehtud otsuse jõustumise või menetluse lõpetamise päevani; p 5 järgi kriminaalmenetluse alustamise päevast kuni kohtuotsuse jõustumiseni või kriminaalmenetluse lõpetamise päevani. KarS § 81 lg 3 järgi on

väärtegu aegunud, kui selle lõpuleviimisest kuni selle kohta tehtud otsuse jõustumiseni on möödunud kaks aastat, kui seadus ei näe selle eest ette kolmeaastast aegumistähtaega ning maksukuriteo puhul, mis on teise astme kuritegu lg 1 p 2 järgi – viis aastat. Maksupettus tähendab ettevõtte jaoks pikaajaliselt eksisteeritavat finantsriski maksukohustuste ja/või -võlgade ning trahvide/karistuste näol.

Tuginedes ülalpool välja toodud seadustele võib käibemaksupettusi kokku võtta järgmiselt:

- käibe vähendamine – käibedeklaratsioonil deklareeritud käibemaksusumma on reaalsest summast väiksem;
- enammakse suurendamine/tekitamine – käibedeklaratsioonil deklareeritud käibelt arvatud tagastamisele kuuluv käibemaksusumma on reaalsest summast suurem.

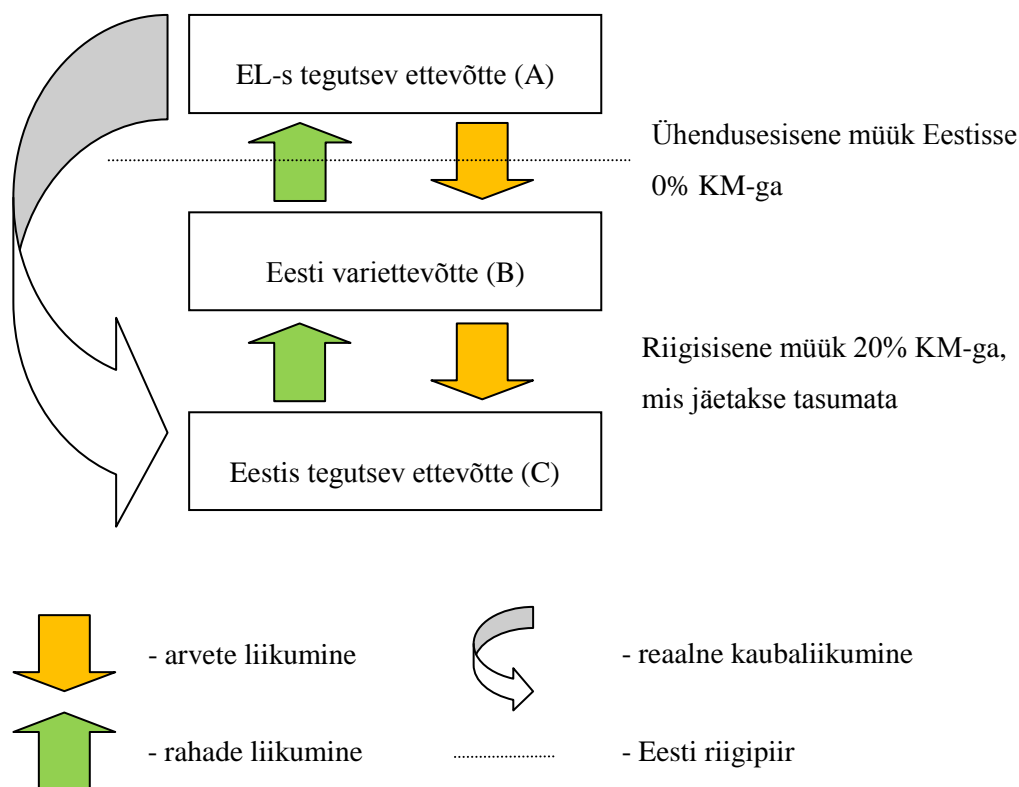
Üks lihtsamatest maksupettustest on müüdud kaupade või teenuste raamatupidamises mittekajastamine. See puudutab enamjaolt väike-ettevõtteid, kellelt kaupade ostmisel on võimalik maksta sularahas. (Lind, 2011, lk 153) Siia võib tuua paralleeli Wangi (2012, lk 213) joonisega, kus on kajastatud varitehingute jada maaletoojast jaemüüjani ja mida on tööautor kohandanud Lind teooriaga (vt joonis 3 lk 26).

Joonis 3. Varitehingute jada maaletoojast jaemüüjani (autori koostatud).

Antud skeem ei ole Eesti maksusüsteemis jätkusuutlik ja on kiiresti avastatav maksuhalduri poolt. Lisaks äriühingute kokkulepped madalamate hindade kehtestamiseks tarnimisahelas kuuluvad konkurentsi süütegude alla.

Eestis aga üks levinumatest käibemaksupettustest on seotud ühendusesisese soetusega (nimetatakse ka MTIC pettuseks). Nimelt Euroopa Liidus kehtivate regulatsioonide järgi ühest liikmesriigist teise ostetud kaup maksustatakse 0%-lise käibemaksunääruga. Sellistes käibemaksupettuste skeemides kasutatakse variettevõtetest maaletoojad, kes soetavad kaupad ühendusesiselt ja müüvad need edasi realselt tegutsevatele ettevõtetele, jättes käibemaksu maksmata. Tegelikuses liigub liikmesriigist ostetud kaup otse realselt tegevust omavale ettevõttele, fiktiivsed arved ja raha aga läbi variettevõtte. Maksuhalduri töö raskendamiseks võidakse käibemaksupettuste skeemides varifirmade asemel kasutada nn puhverettevõtteid, mis fiktiivse tegevuse kõrval omavad ka reaalset majandustegevust. (Lind, 2011, lk 154) Variettevõtted on spetsiaalselt maksupettuste skeemideks loodud või kasutusele võetud ettevõtted, mis ei oma reaalset majandustegevust ja kus on kuni üks töötaja.

Joonis 4. Eestis kõige levinum käibemaksupettuse skeem (autori koostatud).

Antud skeemis tekitatakse Eesti variettevõttele (ettevõtte B) tasumata käibemaksu (edaspidi KM) näol maksuvõlg, peale mida äriühing jäetakse maha ja pannakse selle asemele uus „keha”. Tasumata KM võetakse variettevõtte (B) arvelduskontolt sularahana välja ja antakse üle skeemi organisaatoritele ehk kasu saajatele. Tavaliselt on varifirma eesotsas nn variisik, kellel puudub igasugune ülevaade ettevõtte tegevuse kohta ja kellega ei ole maksuhalduril võimalik ühendust saada. Sellistele variisikutele makstakse skeemi organisaatorite poolt ühekordset tasu ettevõtte juhatuse liikmeks olemise eest. Antud käibemaksupettuse skeemi võib muuta ja täiendada väga erinevalt. Näiteks sisendkäibemaksu kunstliku suurendamise pettuseks läheks vaja üks käibemaksukohustuslane variettevõtte (ettevõtte B), kellega realselt tegutsev ettevõtte (ettevõtte C) näitab fiktiivset soetust ja deklareerib oma sisendkäibemaksu suuremana kui tegelikult ettevõtluse tarbeks soetatud kaupadelt või teenustelt on KM tasutud. Sellise skeemi puhul ei ole isegi ettevõtet C vaja. Ettevõtte C, kajastades oma raamatupidamises fiktiivseid arveid, viib teenuste või kaupade „ostjana” oma ettevõtetest

raha välja ja kasutab seda kulutuste tegemiseks vms. Lisaks võib antud skeemi kasutada ka varjatult nt mitte käibemaksukohustuslaselt ostetud kaupade või teenuste puhul, kus „müüja” ei deklareeri võõrandamisest saadud tulu. Antud pettuse puhul on võitjateks mõlemad osapooled, kes teenivad alusetult endale maksutulu. Joonisel 4 (vt lk 27) kajastatud skeemil võib Eestis tegutsevale ettevõttele (C) juurde lisada ühenduse sisese müügi või ekspordi. Näiteks soetab Eestis tegutsev tehas toorainet Eesti variettevõtelt (B) konkurentsivõimeliste hindadega ja valmistoodangu ekspordib välismaale. Tänu ekspordile võib käibemaksukohustuslasel tekkida käibemaksu enammakse sisendkäibemaksu mahaarvamise (Lehis, 2009, lk 112) ja õigus tagastusnõudele. Tagastusnõue on isiku õigus saada tagasi seaduses ettenähtust rohkem makstud maksusumma või enammakse (*Ibid*, lk 111).

Käibemaksupettuste toimepanemiseks peavad ettevõtted olema käibemaksukohuslased. KMS § 19 lg 1 järgi käibemaksukohuslane ettevõtlusega tegelev isik, kaasa arvatud avalik-õiguslik juriidiline isik, või riigi-, valla- või linnaasutus, kelle maksustatav käive ületab kalendriaasta algusest arvates 16 000 eurot (Käibemaksuseadus, 2002). Sageli, käibemaksupettuste skeemide uurimisel võib selguda, et üks kettmüügi lüli ei olnud käibemaksukohuslane, siis temalt kaupade soetatud ettevõttel puudub sisendkäibemaksu mahaarvamise õigus.

Käibemaksupettustega kütusesektoris käivad kaasa aktsiisimaksupettused. Erinevate võimaluste kaudu tuuakse konkurentsivõimeliste hindadega mineraalkütust tanklatesse, hoidudes kõrvale käibe- ja aktsiisimaksudest; fiktiivselt eksporditakse riigist soetatud kütust ja küsitakse tagasi enammakstud käibemaks; pestakse kütust, mis on soetatud väiksema aktsiisimaksuga ja müüakse seda edasi kui tavalist diislikütust. (Третьяков, 2004, lk 98) Huvitaval kombel on tehtud vähe uuringuid topeltpettuste kohta, mis hõlmavad nii aktsiisi- kui ka käibemaksupettuseid. Aktsiisimaksupettuseid eraldi vaadates tuleb esile tuua, et mootorikütustega on lihtsam pettusi toime panna, kuna selle jaotussüsteem on keeruline ja on olemas palju aktsiisimaksuvabastusi erinevatele tarbijatele. Lisaks halvendavad aktsiisimaksupettused konkurentsituatsiooni, suurendades maksukoormust ausatele maksumaksjatele. Seetõttu kaotavad riigid igal aastal miljoneid dollareid. (Denison & Eger, 2000, lk 164) Eesti kütuseturul kujunenud

olukord riivab oluliselt seaduskuulekate ettevõtjate huve, sest nad on sunnitud konkureerima ettevõtjatega, kes käibemaksupettuste toimepanemise läbi saavad ebaausa konkurentsieelise (Riigikogu, 2011).

Aktiis on kaudne maks ja sarnaneb käibemaksuga, kuna koormust kannab lõpptarbija toodete ostmisel. Aktiis täiendab käibemaksu ja sellega maksustatakse konkreetset kauba gruppi (Lehis, 2009, lk 425). Antud töö konkreetseks kaubagrupiks on vedelkütus. ATKEAS §-s 19 on üles loetud erinevad kütused ja §-s 66 on kütuste aktiisimäärad. Näiteks pliivababensiini ja pliibensiini aktiisimäär on 465 eurot 1000 liitri pliivaba bensiini ja pliibensiini kohta, diislikütuse aktiisimäär on 448 eurot 1000 liitri diislikütuse kohta, sama aktiisimäär on ka kergel kütteõlil ning eriotstarbelise diislikütuse aktiisimäär (edaspidi EDK) on 121 eurot 1000 liitri eriotstarbelise diislikütuse kohta. Kütuse käitlemist ja käitlejale esitatavad nõudeid reguleerib Vedelkütuse seadus (VKS). VKS § 3 lg 1 järgi peavad kütuse käitlemisega tegeleval isikul olema vajalikud tehnilised vahendid ja personal, et tagada käesolevast seadusest tulenevate nõuete täitmine ja lg 2 järgi võib kütust müüa äriühing (Vedelkütuse seadus, 2003). Kütuse käitlemiseks peab äriühingutel olema lisaks personalile ja vahenditele vastav luba ja tagatis. Tegevusloa taotlemine ja kontrollime käib läbi Majandustegevuse registri (<https://mtr.mkm.ee/>). ATKEAS § 24 lg 1 järgi tekib aktiisikaubale maksukohustus selle tarbimisse lubamisel või teisest liikmesriigist ilma ajutise aktiisivabastuseta Eestisse toimetamisel. MKS § 154¹ järgi aktiisiseaduses või selle alusel antud õigusaktides sätestatud nõudeid rikkudes aktiisikauba tootmise, lähetamise, vastuvõtmise, hoidmise, ladustamise, võõrandamise või muu ebaseadusliku toiminguga eest aktiisikaubaga, karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut ja juriidilist isikut rahatrahviga kuni 3200 eurot. Kui tegemist on aktiisikaubaga suures koguses, siis KarS § 393 sätestab rahalise karistuse või kuni kolme aastase vangistuse ning juriidilise isiku puhul rahalise karistuse.

Vedelkütuste puhul märgistatakse just neid kütuseid, millele kehtib maksusoodustus ja mille kasutamine on piiratud nt EDK (Lehis, 2009, lk 444). KarS § 376¹ järgi erimärgistatud vedelkütusest erimärgistamiseks kasutatud lisaainete eemaldamise või selle tulemusena saadud vedelkütuse hoidmise, ladustamise, võõrandamise või müügiks

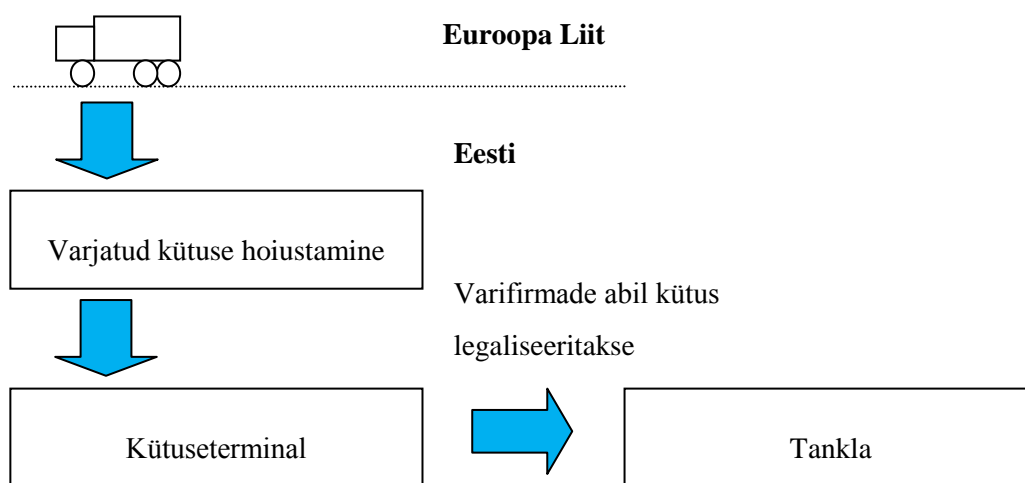
pakkumise eest, kui teo objektiks oli vedelkütus suures koguses, karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega ning juriidilist isikut karistatakse rahatrahviga. Vedelkütuse käitlemise seisukohast on Karistusseadustikus veel üks oluline paragrahv. Nimelt KarS § 376² järgi suures koguses vedelkütuse ebaseadusliku tootmise, ärilisel eesmärgil hoidmise, ladustamise või sellega kauplemise eest, karistatakse rahalise karistusega või kuni viieaastase vangitusega ja juriidilist isikut ikka rahatrahviga. Vedelkütuse seaduses 6. peatükis on sätestatud erinevad väärteo koosseisud, mida käesolevas töös ei vaadelda.

Toetudes Denisonile ja Egerile (2000, lk 165-166) võib aktsiisimaksupettuste skeeme välja tuua järgnevalt:

- hulгимүүja ja jaemүүja vahel ehitatakse välja fiktiivne kett, kus nende vahele pannakse vari- või puhverfirma. Dokumendid liiguvad kõikide osapoolte vahel, reaalne kütus aga ainult hulgi- ja jaemүүja vahel. Puhver- või varifirma esitab deklaratsioonid, aga jätab nii aktsiisi- kui käibemaksu maksmata;
- kütuseмүүja esitab valeandmeid kütuse koguste kohta ja teeb fiktiivseid dokumente, nt esitab ebatäpsed hinnad, мүүgi ja kütuse käitlust puudutavad andmed, millega vähendatakse maksukohustust;
- väiksema aktsiisimääraga kütust (nt EDK) pestakse keemiliste ainete abil ja müüakse kui tavalist diislikütust;
- diislikütust segatakse raskekütteõliga, mille aktsiisimaks on madalam. Kütuse segu müüakse diisli näol tarbijatele edasi, nt tanklate vahendusel. Samuti võib kütust segada ka ohtlikke vedeljäätmetega, kuid antud skeem ei ole jätkusuutlik ja rikub mootoreid;
- kütust tuuakse teistest riikidest, kus on aktsiisimäär väiksem ja müüakse seda edasi kõrgema aktsiisimääraga või mustalt.

Lisaks ülalmainitud aktsiisipettuste skeemidele võib juurde lisada nn kütuse soetamispettuse skeemi, mille järgi jätab variettevõtte käibemaksu maksmata. Joonisel 4 (vt lk 27) kajastatud skeemil tuleb kõik ettevõtted registreerida Eestis. Ettevõtte A (kes on reaalsetl tegutsev ja ei pruugi pettusest teada) müüb aktsiisilaos käibemaksuvabalt (kuni aktsiisilaost väljumiseni on tehingud käibemaksuvabad) kütust ettevõttele B

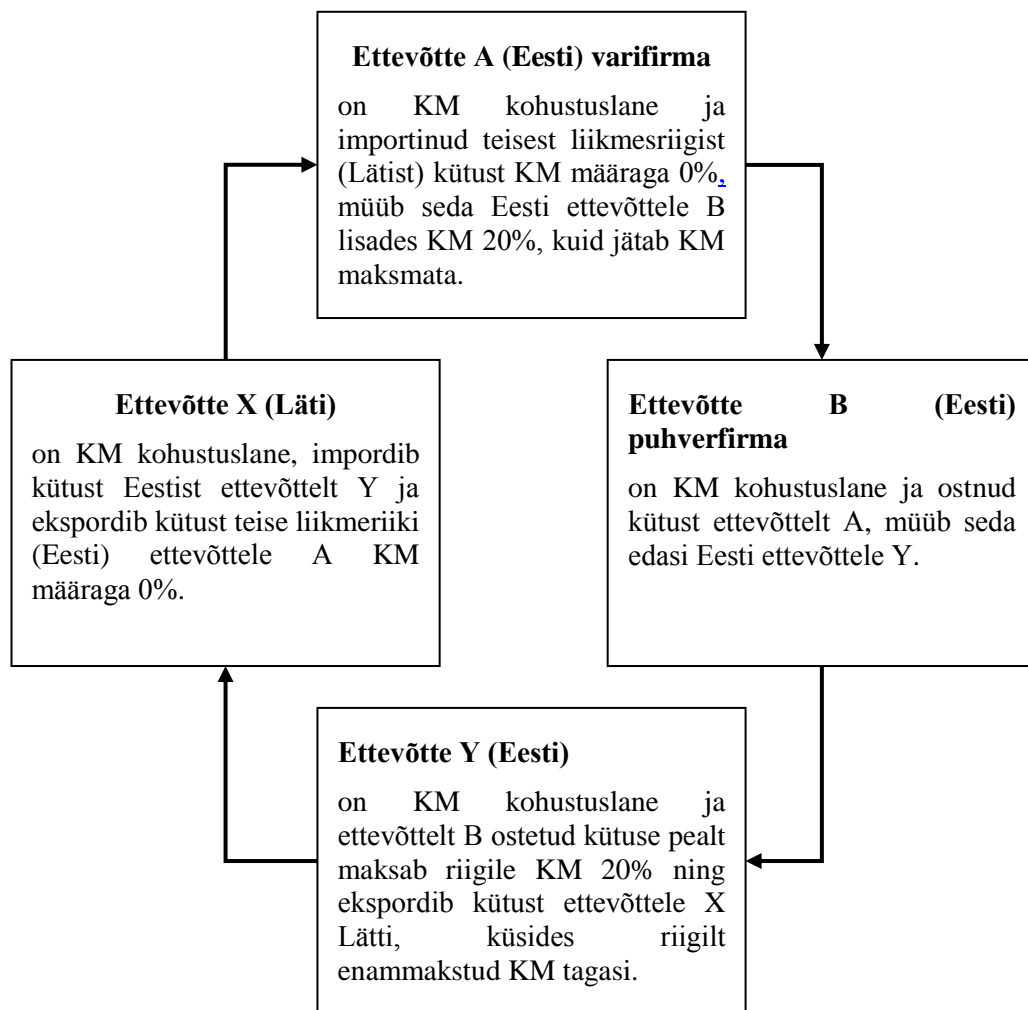
(varifirma). Ettevõtte B nimel lubatakse kütus vabasse ringlusse ja aktsiisilaost kütuse väljastamisel maksab ta aktsiisimaksu (muidu ei oleks võimalik kütust aktsiisilaost kätte saada). Ettevõtte B müüb kütust edasi ettevõttele C koos käibemaksuga, kuid jätab selle deklareerimata või tasumata. Ettevõtte B vahetatakse uue varifirma vastu ja skeem toimib edasi. Pettuse skeemiga alandatakse kütuse hinda kuni 20% ja saadakse põhjendamatu konkurentsieelise. Varjatud kütuseveo skeem on keerulisem, kuid tulusam (vt joonis 5).

Joonis 5. Varjatud kütuse sissevedu Eestisse (autori koostatud).

Antud skeemi puhul tuuakse vedelkütus, mis oli eelnevalt kas legaalselt või illegaalselt ostetud EL liikmesriigis, varjatult üle Eesti riigipiiri hoiukohta, kus vajadusel kütus pumbatakse ümber mahutitesse. Varjatud kütust ei deklareerita ning KM ja aktsiisimaks (edaspidi AM) jäetakse maksmata. Kütus viiakse legaalselt kütuserminali juba varifirma dokumentidega, justkui oleks antud kütus ostetud varifirma poolt Eestis ja kõik maksud oleks selle pealt makstud. Varifirma ise jätab kõik maksud maksmata ja müüb kütust edasi tanklasse, kus see realiseeritakse.

Erinevate kaubaga sh vedelkütusega üheks ja kõige keerulisemaks käibemaksupettuste skeemiks on karusellpettus (vt joonis 6 lk 32).

Joonis 6. Karusellpettuse skeem (autori koostatud).

Antud joonisel on kajastatud lihtsam variant karusellpettuse skeemist, mille kohaselt Ettevõtte A (variettevõtte) impordib kaupa (nt kütust) või teisisõnu ostab kaupa ühendusesiseselt teisest liikmesriigist (nt Läti) ja müüb seda edasi samas riigis (nt Eestis) tegutsevatele ettevõttele (puhver- või skeemist mitte teadlik ettevõtte). Ettevõtte B peab kaupade edasimüügil tasuma riigile käibemaksu, kuid seda ta ei tee ja kaob skeemist. Selle asemele tuleb uus variettevõtte. Kaup liigub edasi järgmisele ettevõttele, kes ekspordib või müüb ühendusesiseselt kaupa edasi teise liikmesriiki ning küsib tagasi B ettevõtte poolt tasumata jäänud KM. A ja B ettevõtete vahele võib juurde lisada puhverfirmasid, mis teeb skeemi maksuhaldurile keerulisemaks pettuse avastamisel. (Keen, 2007)

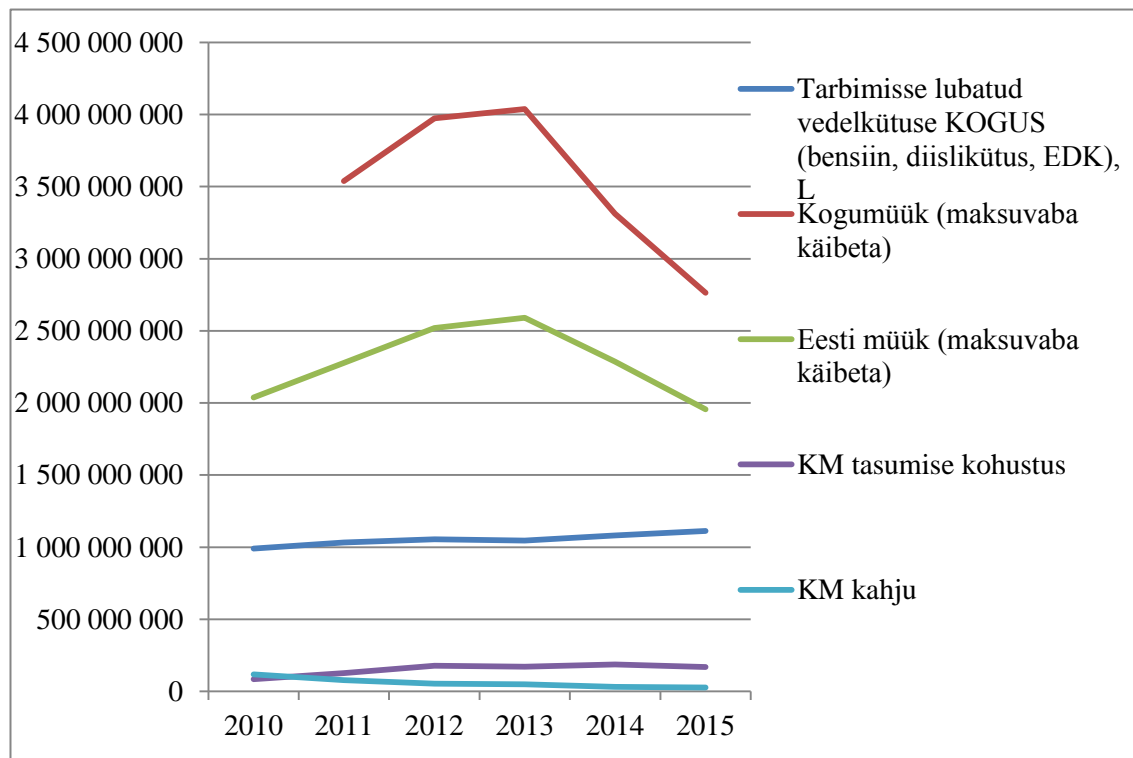
Käibe- ja aktsiisimaksu pettuste skeeme on väga erinevaid ja iga seadusrikkuja teeb need oma nägemuse ja ka võimaluste poolest parajaks ja maksuhaldurile võimalikult nähtamatuks, kasutades selleks variisikuid, fiktiivseid lepinguid jne. Autorid Kirov (lk 17), Putninš ja Sauka (lk 19), Lind (lk 24) jt on leidnud, et just väike-ettevõtted on need, kes rohkem kasutavad ebaausaid konkurentsivõtteid sh on kaasa haaratud varimajandusse, käibemaksu-, aktsiisimaksupettustesse, et saada suuremate konkurentide ees konkurentsieelist. Selge on see, et tänu maksupettustele saab kannatada mitte ainult konkreetse haru konkurentsisisituatsioon, vaid ka terve riigi heaolu ja selle kodanike sotsiaalmajanduslik seisukord, kuna just maksud on paljude riikide jaoks peamine tuluallikas, millest sõltuvad riikide avalik kord ja julgeolek, riigi- ja sotsiaalkaitse, tervishoid, kultuur, haridus, sport jne.

2. EESTI KÜTUSESEKTORI KONKURENTSIUURING VÄIKE-ETTEVÕTJATE SEAS

2.1. Ettevõtete finantsseis kütusesektoris – sektori ülevaade

Riigikogu kiitis 15. juunil 2015. aastal heaks valituse algatatud Sotsiaalmaksuseaduse, tulumaksuseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (41 SE), mille järgi tõusis alates 1. veebruarist 2016 bensiini aktsiisimäär 10% ja diislikütuse aktsiisimäär 14%. Aastatel 2017-2018 tõusevad antud aktsiisimäärad kokku 20% ehk igal aastal 10% võrra. Eriotstarbelise diislikütuse aktsiisimäär on alates 2016. aastast 27 protsenti diislikütuse aktsiisist. Kütuseaktsiisi tõstmise tulemusena laekub oodatavalt 2016. aastal aktsiisi- ja käibemaksutulu täiendavalt 64,7 miljonit eurot. Aktsiisimäärade muutuste toel kasvavad riigieelarve tulud 2016. aastal kokku ligikaudu 111 miljoni euro võrra. Sotsiaalmaksuseaduse, tulumaksuseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse § 3 p 41 järgi täiendatakse Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadust §-ga 85¹², mille tulemusel esitab Vabariigi Valitsus Riigikogule hiljemalt 2018. aasta 1. märtsiks analüüsi ja vajaduse korral ka ettepaneku aktsiisimäära muutmiseks. Aktsiisimäära võidakse muuta, kui nimetatud seaduses sätestatud või nimetatud seaduse 2015. aasta juunis vastu võetud muudatustega võivad kaasneda ootustele mittevastavad negatiivse mõjuga asjaolud, muu hulgas rahva tervisele, tarbimisele, ettevõtlusele või aktsiisi laekumisele (Sotsiaalmaksuseaduse, tulumaksuseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus, 2015). Maksumäärade tõus tähendab ettevõtetele maksukoormuse suurenemist, mis omab otsesest mõju nende kasumile.

Maksu- ja Tolliameti (edaspidi MTA) andmetel oli aastatel 2013 kuni 2015 vedelkütuse kogumüük ja müük Eestis languses, samas aastatel 2010 kuni 2015 tarbimisse lubatud vedelkütuse kogus suurenes (vt joonis 7).

Joonis 7. Vedelkütuse müügivaldkonna statistika aastatel 2010-2015 MTA andmetel (autori koostatud).

Samas nähtub jooniselt, et KM tasumise kohustus, KM kahju ja tarbimisse lubatud kütuse kogused ei ole langenud proportsionaalselt vedelkütuse müügiga, mis omakorda võib näidata kas valitsuse edukat maksupoliitikat või teisest küljest „musta“ kütuse müügi suurenemist, mida antud joonis ei kajasta.

MTA andmetel prognoositi 2015. aastaks kütusesektori ettevõtete poolt deklareeritud käibemaksu tasumise kohustuseks 164,5 mln eurot. Samal perioodil moodustas vedelkütuse alaseid tegevuslubasid omavate isikute poolt deklareeritud käibemaksu tasumise kohustus 169 mln eurot ehk 102,7% prognoositud käibemaksu tasumise kohustusest. Seega käibemaksu on deklareeritud oodataval tasemel. 2015. aasta

käibemaksu auk vedelkütuse müügilt moodustas kokku 27 mln eurot, mis on 5 mln euro võrra väiksem kui 2014. aastal.

Bensiini arvutuslik salaturuosa 2014. aastal oli MTA andmetel 5,3%, aktsiisikahju 7,7 mln eurot ja käibemaksukahju 1,5 mln eurot. Diislikütuste salaturuosa oli 8,9%, aktsiisikahju 23,4 mln eurot ja käibemaksukahju 4,7 mln eurot. Kokku moodustas maksuauk kütuseaktsiisilt 31,1 mln eurot. Samas märgib MTA, et 1. maist 2015 muudetud eriotstarbelise diislikütuse (EDK) kasutamise otstarve põllumajandusele ja kutselise kalapüügile võib kasvatada nõudlust salakütuse, raskete kütteõlide jm vastavate asenduskütuste järele. Oma mõju on ka odavnenud rublal, mis muudab Venemaa kütuse atraktiivsemaks, kuna selle keskmine hind Venemaal on 2015. aastal vaid 20% Eesti kütusehinnast (2014. aastal oli see 52%). Suurimateks riskideks jäävad vedelkütuse salakaubavedu Euroopa Liidust, mis esitletuna mitteaktsiisikaubana tekitab riigile kahju ca 5 kuni 10 mln eurot, ja vedelkütuse salatootmine, mille kahju varieerub 2 mln eurost kuni 39 mln euroni. 2014. aastal oli maksuauk kokku 411,8 miljonit eurot ehk 2,06% SKP-st. Aasta varem oli see 514,4 miljonit eurot ja 2,71% SKP-st. Suurima osa maksuaugust ning selle langusest moodustas käibemaksuauk, mis oli 2014. aastal 224,7 miljonit eurot. Võrreldes 2013. aastaga vähenes käibemaksuauk ligi 56 miljoni euro võrra. Peamine käibemaksuangu vähenemise põhjus oli valmistumine KMD INF-i kasutuselevõtuks, kus üle 1000 euro ulatuvate Eesti siseste tehingute puhul peab olema deklareeritud ka tehingu partner.

Kuritegevuse vastasel võitlusel on 2015. aastal MTA avastanud järgmisi kütusepettusi:

- 63 eriotstarbelise diislikütuse väärkasutuse juhtumit;
- 6 juhtumit ehk 165 860 liitrit salakaubaveol Euroopa Liidu liikmesriigist Eestisse (2014. aastal – 288 000 liitrit);
- Piiril tuvastatud aktsiisivaba piirmäära ületavat kogust 68 korral ehk 40 844 liitrit;
- 1 ebaseaduslik tankla 2330 liitri kütusega.

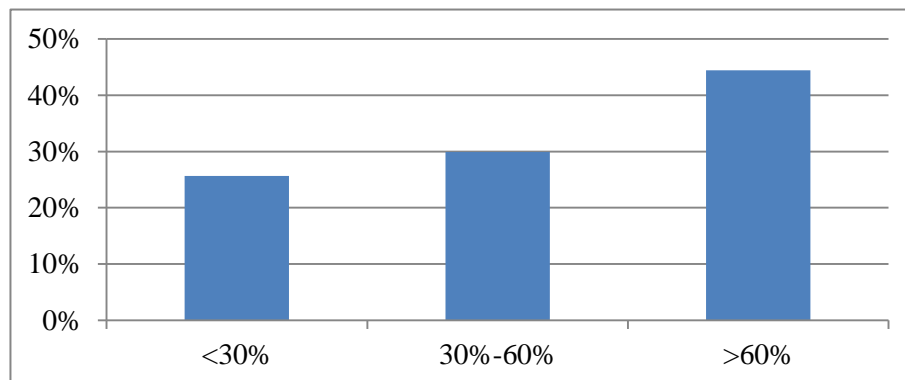
Teooriast lähtuvalt ja toetudes Denisonile ja Egerile käib eriotstarbelise diislikütuse väärkasutamise alla ka kütuse pesemine erinevate keemiliste ainete abil. Pestud kütust müüakse tarbijatele kui tavalist diislikütust. Samas võidakse ka pesemata kütust edasi

müüa, saades neljakordset aktsiisisoodustust (EDK aktsiisimäär on 27% diislikütuse aktsiisimäärast). Vedelkütuse salakaubavedu on teisest riigist salaja Eestisse toimetatud kütus, mille pealt ei maksta Eesti riigile ei aktsiisi- ega käibemaksu. Teooria kohaselt viiakse välismaalt toodud kütus kütuseterminali variettevõtte dokumentidega, näidates, et kõik maksud on makstud. Tegelikkuses jäetakse variettevõtte poolt maksud maksmata ja kütust realiseeritakse ehk müüakse tarbijatele edasi. Antud skeem on MTA andmetel kõige raskemini avastatav ja viimaste aastate populaarseim. Maksuhalduril lihtsalt puudub võimalus varjatult toodud kütust avastada. Samas puuduvad ka andmed, kui suures ulatuses antud pettust toime pannakse. Aastases analüüsis märgitakse selle suuruseks 2 kuni 39 miljonit eurot. Piiril tuvastatud aktsiisivaba piirmäära ületavat kütuse kogust on MTA avastanud 68 korral. Denisoni ja Egeri kohaselt tuuakse teistest riikidest, kus on aktsiisimäär väiksem kütust, ja müüakse seda kõrgema aktsiisimääraga või mustalt, lisades eelnevalt oma juurdehindluse. Ebaseadusliku tankla puhul on tegemist nii aktsiisi- kui ka käibemaksupettusega, sõltuvalt kütuse liigist ja selle päritolust. Vaadeldes MTA poolt avastatud kütusepettusi ja kütuse koguseid, võib töö autor kindlalt väita, et sellised skeemid kahjustavad kütusesektori konkurentsituatsiooni ja muudavad kogu sektori uutele tulijatele vähem atraktiivsemaks.

2015. aastal kütusesektoris MTA poolt läbiviidud kontrolli tulemused näitavad (vt lisa 2, tabel 7), et 85 üksikjuhtumi kontrolli tulemusel määrati 34 277 716 eurot käibemaksu tagasimaksmisele, millest ettevõtted maksid ainult 382 388 eurot. Võrreldes aastaga 2014 on antud tulemused kordades väiksemad. Maksuhalduri seletuste kohaselt on määratud summade erinevuse põhjuseks 2015. aastal avastatud suured käibemaksupettused kütusesektoris. Autori arvates on maksupetturid läinud kavalamaks just varade ja nende arestimise osas. Maksuhalduril on tihti praktiliselt võimatu kindlaks teha petturite varasid, mis on kirjutatud kolmandate isikute nimele.

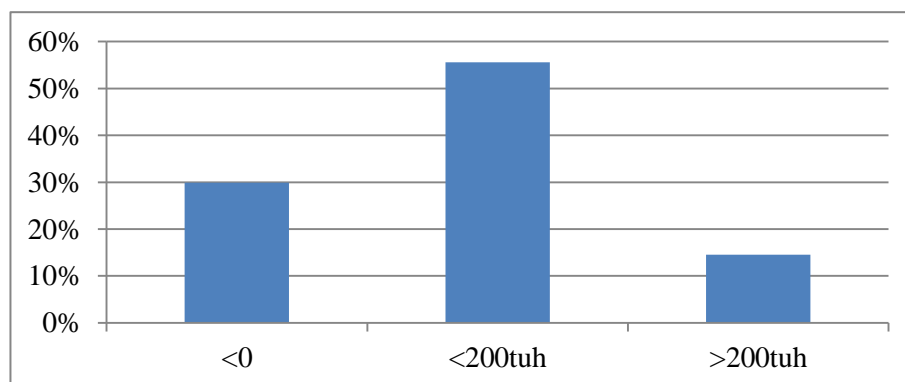
MTA andmetel tegutseb Eesti kütusesektoris, sh kütuse müük, eksport, import ja hoiuteenuse osutamine, kokku 210 ettevõtet. Vedelkütuse müügi valdkonnas on 122 väike-ettevõtet, kellest 26 on kuni ühe töötajaga, kellest (seisuga 10.12.2015) 117 on esitanud majandusaasta aruanded aastatel 2012 kuni 2015 k.a. Käesoleva töö raames

hinnatakse nende aruannete põhjal ettevõtete finantsseisundit müügitulu, puhaskasumi ja omakapitali näitajate alusel aastatel 2012 kuni 2015. Antud näitajad olid saadud massandmetena.

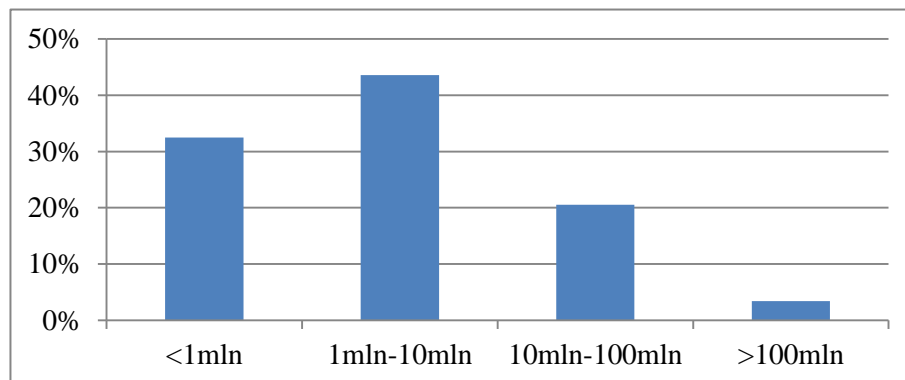
Joonis 8. Kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtete omakapitali osakaal osakapitalist aastatel 2012 kuni 2015 k.a (autori koostatud).

Joonisel 8 nähtub, et suuremal osal ehk 75% vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtete omakapitali osakaalust osakapitalis on suurem kui 30%, mis autori arvates võib tähendada seda, et antud valdkonna ettevõtted on suurema krediidiriskiga ja pangalaenu või investori saamine on neil raskendatud. See kinnitab ka Kirovi (lk 17) seisukohta, et kõige haavatavamad finantsstabiilsuse kaotamise suhtes on väike-ettevõtted, kuna nad omavad piiratud finantseerimisallikaid ja neid iseloomustab kõrge krediidirisk. Teisest küljest suur omakapitali osakaal võib aga viidata ka ettevõtetele, kes on turvalised ja riskivad ainult oma rahadega.

Joonis 9. Kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtete puhaskasumi näitajad aastatel 2012 kuni 2015 (autori koostatud).

Joonisel 9 nähtub, et rohkem kui pooltel ehk 56% väike-ettevõtetel on puhaskasum olnud kuni 200 000 eurot. Samas lõpetas kahjumiga 30% ettevõtetest. On olemas ka 17 ettevõtet, kelle kasum oli suurem kui 200 000 eurot.

Joonis 10. Kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtete müügitulu näitajad aastatel 2012 kuni 2015 (autori koostatud).

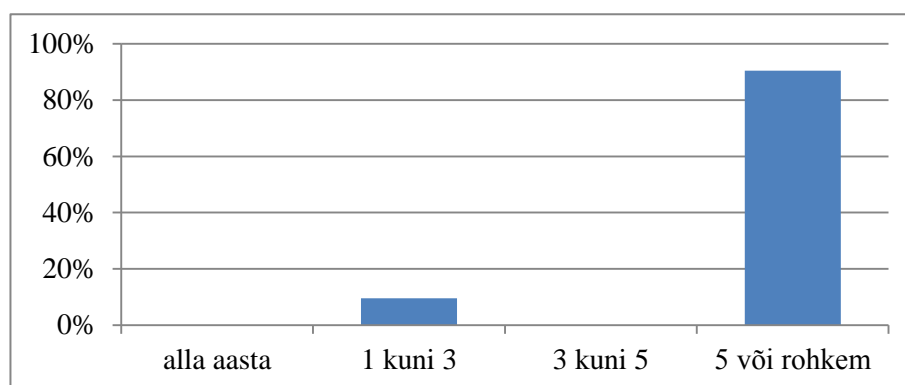
Joonisel 10 nähtub, et peaaegu pooltel ehk 44% väike-ettevõtetel olid müügikäibe numbrid 1 mln kuni 10 mln eurot. Samast nähtub ka, et 32% ettevõtete müügikäive ei ulatunud 1 mln euroni, mis võib viidata ebavõrdsele turujaotusele. Ei saa välistada ka ettevõtete omavahendite nappust, mille kohta aga puuduvad autoril andmed. Kasumi ja müügikäibe näitajate seoste leidmisel kasutati korrelatsioonianalüüsi (vt lisa 2, tabel 6). Analüüs näitas, et väike-ettevõtetel, kelle müügikäive oli alla ühe miljoni euro, omas see kahjumiga nõrka seost. Autori arvates võib antud asjaolu viidata kas sektori ebaausale konkurentsile, kus konkurentsieelis saadakse tänu pettustele, või siis kõrgetele sisenemisbarjääridele, kus uued tulijad ei jõua kasumini; samuti ka konkurentide heale koostööle, kus ebamugavad konkurendid tõrjutakse turult välja.

MTA statistikast nähtub, et vaatamata maksuhalduri tõhusale kontrollile üritavad kütusesektori ettevõtjad oma maksukohustust vähendada erinevate variantide abil. Organiseeritakse erinevaid käibe- ja aktsiisimaksu pettuste skeeme, sh pikendatakse varifirmadega müügikette, „pestakse“ kütust või tuuakse seda varjatult välisriigist või kütusesarnaste õlide nime all jne. Fakt on see, et Eesti riik kaotab igal aastal miljoneid eurosid maksutulu, mis võiks jääda riigieelarvesse ja valitsuse poolt suunatud rahalist abi vajavatele inimestele. Autori arvates võib kütusesektori pettuste arv ja sellest

tulenev maksuaugu suurus veelgi kasvada 2016. aastal valituse poolt tõstetud aktsiisimaksimumäärade tõttu. Samuti tõusevad järgnevatel ehk aastatel 2017-2018 kütuseaktsiisimäärad veelgi, mis annab veel suurema tõuke ebaausate konkurentsivõtete kasutamisele kütusesektorite ettevõtjatele seas. Ning kuna enamuse teenustest ja toodetest on seotud kütusehindadega, siis tänu sellele kerkivad ka viimased. Kokkuvõtvalt kasvab seega ka inflatsioon, mis omakorda annab positiivse tulemuse majanduskasvule, teisalt võib aga negatiivselt mõjuda inimeste maksejõule, kui palkade kasv jääb inflatsioonile alla.

2.2. Konkurentsiuuringu läbiviimise meetodika ja valim

Konkurentsiuuring viidi läbi ankeetküsitluse (vt lisa 1) vormis kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtjate seas. Väike-ettevõtteid defineeritakse töötajate arvu alusel kui ettevõtteid, kus töötab kuni 50 inimest. Küsimustikus kasutati nii traditsioonilisi ehk valikvastustega küsimusi kui ka Likerti skaalat. Küsimustik koostati Google Forms keskkonnas ja edastati respondentidele e-posti teel. 10. detsembri 2015 seisuga on Maksu- ja Tolliameti andmetel 122 väike-ettevõtet, mis tegelevad kütusesektoris vedelkütuse edasimüügiga ja on oma suuruse poolest väiksed ning millised olid antud küsitluse üldkogumiks. Valimiks oli märgitud 50 ettevõtet. Küsitlus viidi läbi ajavahemikus 19.01.2016 kuni 09.02.2016. Küsimustikule laekus kokku 21 vastust, mis jäi planeeritust rohkem kui poole võrra väiksemaks.

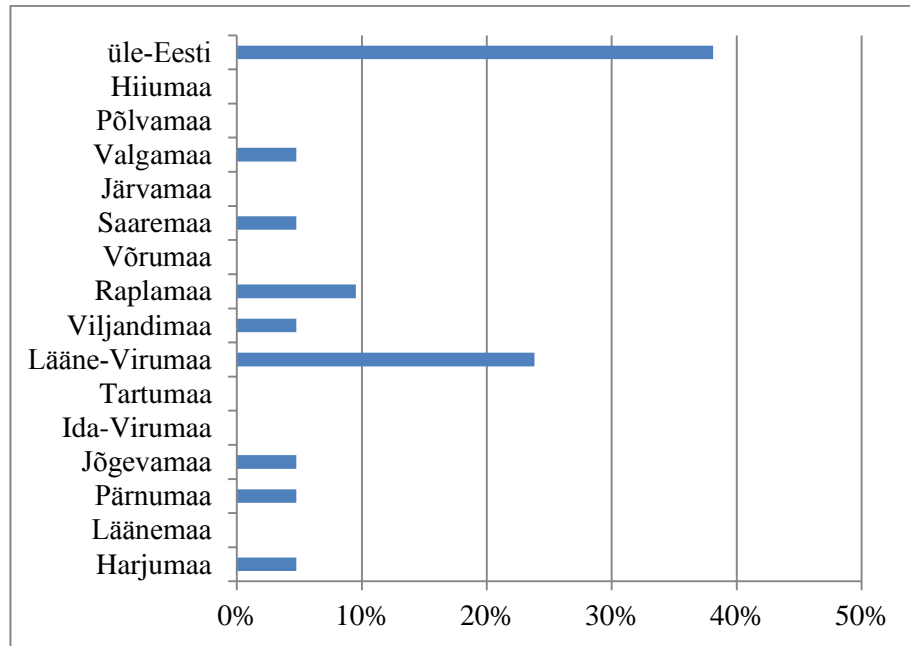
Joonis 11. Vastanute jaotus tegevusaastate järgi (autori koostatud).

Jooniselt 11 nähtub, et küsimustikule oli vastanud 90% väike-ettevõtjatest, kes on tegutsenud kütusesektoris vedelkütuse edasimüügivaldkonnas rohkem kui 5 aastat.

Autori arvates on antud ettevõtjate kontingent kütusesektoris nn selgroog, kes on huvitatud valdkonna käekäigust tulevikus ja samuti oma ettevõtte edukusest.

Valdav enamus ehk 76% vastanutest olid mehed. Naiste osakaal oli 24% ehk ainult 5 naissoost väike-ettevõtjat kõigi vastanute hulgas. Respondendid olid jaotatud viide vanuserühma. Vastanute seas puudusid väike-ettevõtjad, kes on oma vanuselt nooremad kui 25 aastat. Kõige suurem osa vastanutest ehk 52% oli vanuses 46-55 aastat. Alla 35 aasta vanused oli esindatud ainult ühe väike-ettevõtjaga. Siinkohal võib tuua paralleeli ettevõtjate tegutsemis-aastatega, kus oli enamus esindatud oli üle 5 aasta tegutsemisstaaziga ja mis autori arvates asuvad ettevõtete nn küpsusstaadiumis. Hariduse poole pealt olid kõige rohkem esindatud kõrgema ehk bakalaureuse või rakendusliku kõrgharidusega ettevõtjad, vastav näitaja oli 52% vastanutest. Magistrikraadiga vastanute hulk oli 14%, kutse- või kesk-eriharidusega – 24% ja keskharidusega ettevõtjaid – 10% vastanutest. Huvitavaks asjaoluks võib pidada seda, et enamus ehk 57% vastanutest tegutsevad ka teistes sektorites. Respondendid on maininud järgmisi tegevusvaldkondi: toidukaubandus, jaekaubandus, turism, kemikaalid, põllumajandus, finantstegevus, kinnisvara haldus, ehitus, tööstusgaasid, õlid ja määrdeained jmt (vt lisa 3, joonis 23, 24)

Kõige rohkem ehk 38% vastanutest märkisid oma tegevuspiirkonnaks kogu Eesti. 24% vastanutest olid esindatud Lääne-Virumaal ja alla 10% jäid teistesse maakondadesse (vt joonis 12 lk 42).

Joonis 12. Vastanute jaotus tegevuspiirkonna järgi (autori koostatud).

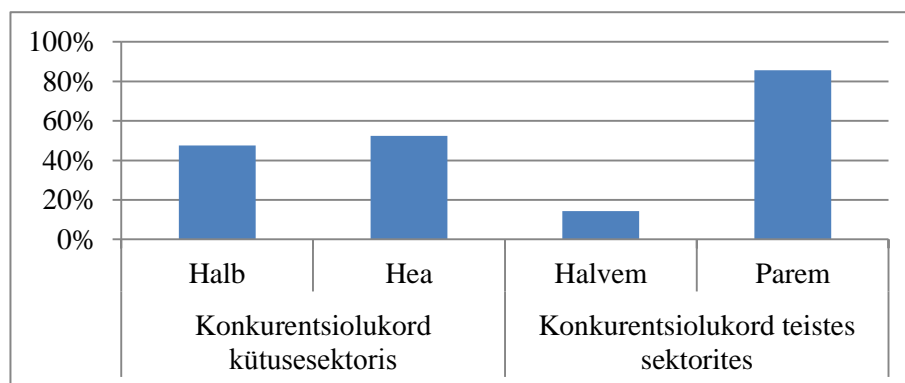
Esindamata jäid Hiiumaa, Põlvamaa, Järvamaa, Võrumaa, Tartumaa, Ida-Virumaa ja Läänemaa, samas võivad need maakonnad olla kaetud üle-Eestiliste vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtetega.

Huvitavaid seoseid vastanute üldandmete osas autor ei täheldanud peale selle, et paljud kütusesektoris tegutsevad ettevõtjad tegutsevad ka teistes sektorites. Samas omab nimetatud asjaolu suurt tähtsust töö uuringus, kus respondendid peavad võrdlema erinevate sektorite konkurentsiolukorda. Tänu ettevõtjate tegevuskogemusele teistes sektorites võib autor saada uuringu tulemustes tõeseid andmeid.

2.3. Uuringu tulemused, analüüs ja ettepanekud olukorra parandamiseks

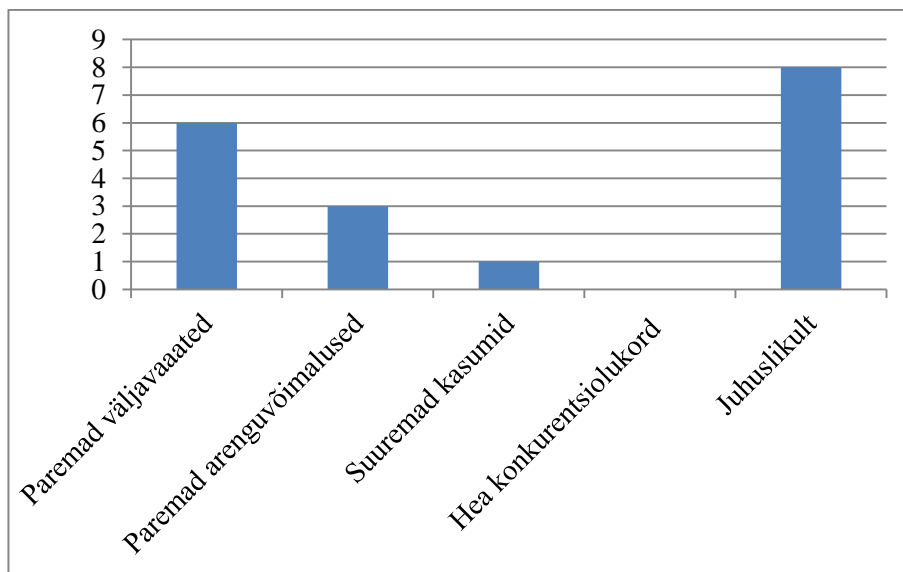
Küsitluse eesmärgiks oli hinnata kütusesektori vedelkütuse edasimüügivaldkonna konkurentsituatsiooni ja selle sõltuvust väike-ettevõtete omakapitali suuruselt osakapitalis ning kasumi ja aastakäibe suuruselt. Saadud tulemusi analüüsitakse andmetöötlusprogrammis MS Excel, kus oluliste andmete võrdlemiseks ja seoste leidmiseks tehakse korrelatsiooni-analüüs.

Vastajad pidid hindama kütusesektori konkurentsituatsiooni (vt joonis 13). Teooriast lähtuvalt nimetatakse turukonkurentsiks ettevõtete võitlust piiratud hulga maksevõimeliste tarbijate nõudluse eest, mis toimub ettevõtete seas nendele ligipääsetavates turusegmentides. Konkurentsitaseme turunäitajad nagu sektori sisenemisbarjäärid, hinnaelastsus ja tootmise piirhind omavad otsest seost konkurentsiga, maksudest kõrvalehoidmisega ja riigituludega.

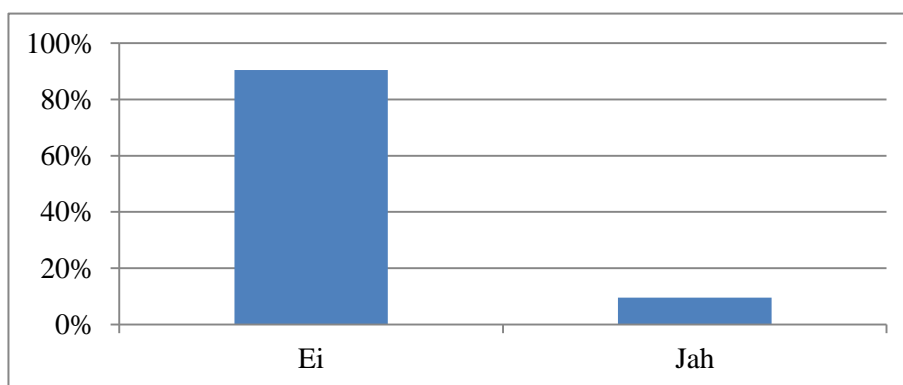
Joonis 13. Vastanute hinnang konkurentsikorrale kütusesektoris ja konkurentsikorrale teistes sektorites võrreldes kütusesektoriga (autori koostatud).

Joonisel 13 nähtub, et vastanute hinnang konkurentsikorrale kütusesektoris vedelkütuse edasimüügivaldkonnas on jagunenud praktiliselt pooleks, mille järgi on haru konkurentsituatsiooni hindamine töö autoril raskendatud. Samas kontrollküsimus teiste sektorite konkurentsikorra kohta võrreldes kütusesektoriga annab konkurentsi hindamisel parema tulemuse. Selle järgi on 86% vastanutest hinnanud konkurentsikorra teistes sektorites paremaks, kui see on kütusesektoris. Need, kelle arvates konkurentsituatsioon on kütusesektorist halvem, on märkinud ära järgmisi harusid: finants-, riigi, ehitus- ja toitlustussektorit. Lisaks mitte ükski ettevõtja ei ole märkinud seda, et ta oleks alustanud oma äri kütusesektoris vedelkütuse müügivaldkonnas vaid hea konkurentsikorra pärast (vt joonis 14 lk 44). See annab töö autorile veel ühe kinnituse halva konkurentsikorra kohta kütusesektoris.

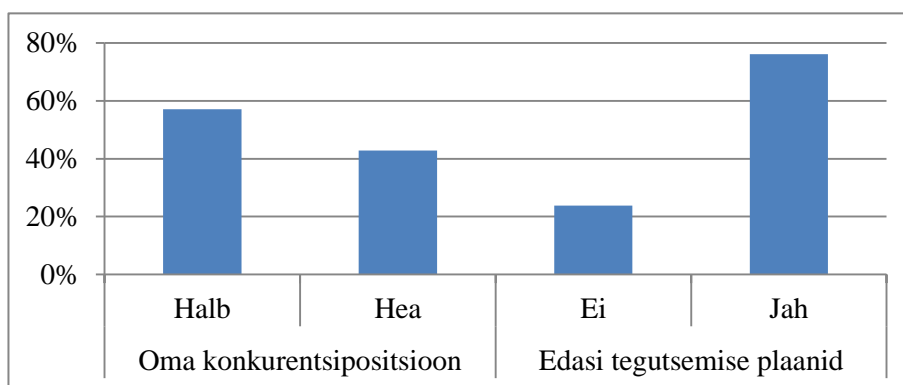
Joonis 14. Vastanute põhjendused kütusesektori vedelkütuse edasimüügivaldkonnas oma tegevuse alustamisel (autori koostatud).

8 väike-ettevõtjat alustasid äri vedelkütuse müügivaldkonnas juhuslikult, 6 olid alustanud paremate väljavaadetega, 3 – paremate arenguvõimalustega, ja üks lootis saada suuremat kasumit. Lisaks sellele on väike-ettevõtjad märkinud oma tegevuse alustamiseks kütusesektoris järgmisi põhjendusi: et maapiirkonnas oleks võimalik tankida; oli nõudlus; haakus põhitegevusega. Konkurentsiolukorra hindamise juurde tagasi tulles, ei oleks enamuse ehk 90% kütusesektori väike-ettevõtjatest oma tuttavatele ärimeestele soovitanud tegevuse alustamist vedelkütuse müügivaldkonnas (vt joonis 15).

Joonis 15. Vastanute soovitude jaotus oma tuttavatele ärimeestele tegevuse alustamiseks kütusesektoris vedelkütuse edasimüügivaldkonnas (autori koostatud).

Ainult 10% vastanutest ehk 2 ettevõtjat oleks soovitanud tuttavatele äritegevuse alustamist kütusesektoris. Siinkohal saab töö autor veel ühe kinnituse sellele, et konkurentsiolukord vedelkütuse edasimüügi valdkonnas on halb. Tegutsevad ettevõtjad ei soovi harusse uusi konkurente, kuna nende enda konkurentsipositsioon on pigem halb (vt joonis 16). Autor teeb järelduse, et ettevõtte üritavad tõsta sisenemisbarjääri harusse ja võimalusel tõrjuda konkurente turult. Oma konkurentsipositsiooni, ettevõtte konkurentsivõimet, hindas heaks ainult 43% vastanutest. Teooriast lähtuvalt on konkurentsivõime: 1) võime konkureerida kodu- ja välismaistel müügiturgudel ehk võita ja säilitada turuosa; 2) võime konkureerida tootmistegurite turgudel ehk tasuda tootmistegurite eest vähemalt samaväärselt sellega, mida need tootmistegurid teeniksid teistes ettevõtetes. Tänapäeval on konkurentsivõimelisem see äriühing, mis: 1) on suuteline tarbijat rahuldama paremini kui teine organisatsioon, mis toodab analoogset toodet või teenust; 2) on vastupidavam ettevõtte välisfaktoritele: normatiiv-aktide parandustele, mis on tehtud riigorganite poolt; toodete ja teenuste riiklikele kvaliteetstandarditele, turuhindadele ning nõudluse ja pakkumise tasemele; elanikkonna elatustasemele jne.

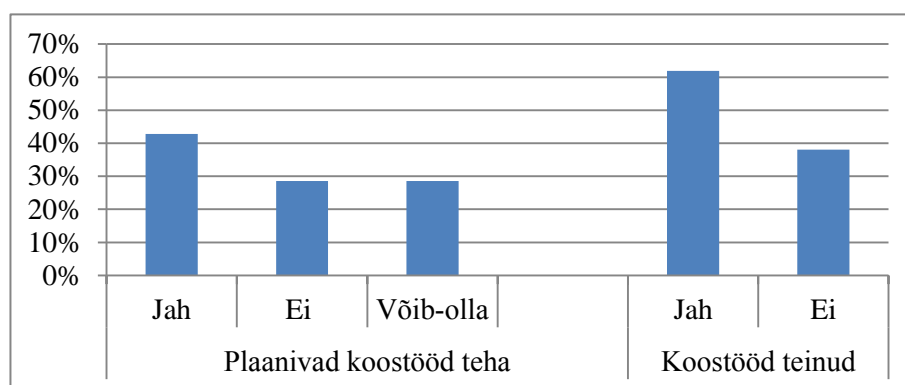
Joonis 16. Vastanute hinnang oma ettevõtete konkurentsipositsioonile kütusesektoris ja nende edasitegutsemise plaanid (autori koostatud).

Jooniselt 16 nähtub, et vaatamata oma halvale konkurentsipositsioonile, mille märkis 57% vastanutest, on edaspidi nõus kütusesektoris tegutsema 76% ettevõtjatest. Teooriast lähtuvalt jagatakse ettevõtte konkurentsivõime kaheks vastavalt välis- ja sisefaktorile, kus viimase alla kuulub toote nõudlus. Autori arvates on see üks peamine faktor, mille pärast väike-ettevõtjad on nõus kütusesektoris edasi tegutsema. Nõudlus

vedelkütustele niipea ei kahane ja kütusesektor jääb üheks atraktiivsemaks majandusharuks, kus ettevõtte ressursside ratsionaalne kasutamine, selle efektiivne juhtimine ja reklaamimine võib tagada suure kasumi. Nafta on „must kuld“.

Korrelatsioonikordaja (vt lisa 4) 0,6 näitab keskmist seost ettevõtte oma konkurentsipositsiooniga vedelkütuse müügivaldkonnas ja üldise konkurentsiolukorraga harus. See tähendab, et need, kes hindasid oma konkurentsipositsiooni pigem heaks, hindasid ka haru konkurentsiolukorra pigem paremaks kui teised väike-ettevõtjad. Lisaks on keskmine seos (0,5) ettevõtetel, kes plaanivad antud sektoris edasi tegutseda, nende üldise hea hinnanguga haru konkurentsile.

Teooriast lähtuvalt on ettevõtte konkurentsivõime otseses sõltuvuses partnerlusega ehk ettevõtte koostöövalmidusega teiste ettevõtetega. Samas konkurentide vaheline koostöö võib saada teiste konkurentide ees ka konkurentsieeliseks. Sellel koostööl on erinevad eesmärgid, nt sisenemisbarjääride tõstmine harusse, konkurentide väljatõrjumine, tehnoloogia ja infrastruktuuri arendamine ning spekulantide vastu võitlemine. Eesti kütusesektori vedelkütuse edasimüügivaldkonna vastanutest on 62% koostöö-aldid ja teinud konkurentidega koostööd (vt joonis 17).

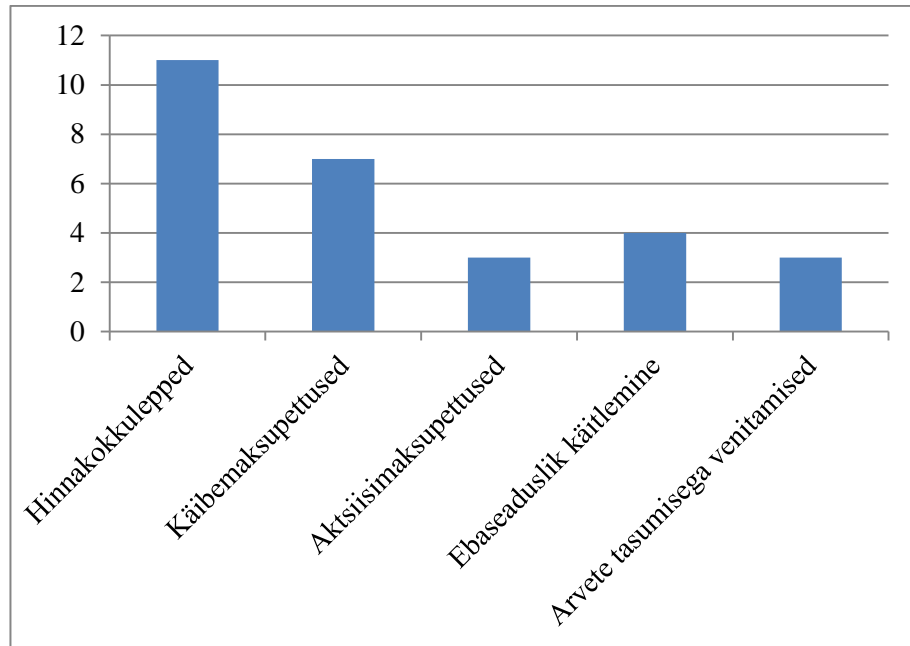
Joonis 17. Vastanute osakaal, kes on kütusesektoris konkurentidega koostööd teinud ja kes tulevikus plaanivad seda teha (autori koostatud).

Jooniselt 17 nähtub, et 43% ettevõtetest plaanib konkurentidega koostööd teha ja 29% kaalub seda võimalust. Kütusesektori ettevõtjad on konkurentidega koostööd teinud vastavalt järgmistele kokkulepetele: hinna kooskõlastamine naabertankalaga ehk vedelkütuse müügil, hangetel osalemisel, vedelkütuse transportimisel ja selle

hulgiostmisel, seadmete korrashoidmisel. Antud koostöövormid on kooskõlas teooriaga, kus nt hinna kooskõlastamine konkurendiga tõstab sisenemisbarjääre harusse ning tõrjub konkurente turult; seadmete korrashoidmine kuulub tehnoloogia ja infrastruktuuri arendamise alla. Seadmete korrashoid hõlmab endas ka nt ühise tarkvara kasutamist ja soetamist, mis koostöö tulemusel võib aina paremaks minna. Koostöö vedelkütuse transportimisel, kui konkurentide tegevuskohad on kõrvuti, vähendab kulusid. Vastanute arvates on väike-ettevõtetel ilma koostööd tegemata raske antud tegevusharus ellu jääda. Ainult üksikud väike-ettevõtjad arvasid, et konkurentidega ei saa koostööd teha või ei näinud selleks põhjust. Oli ka neid, kes nimetasid koostööd kartelliks, mis näitab selgelt ettevõtjate teadmatust konkurentsieeliste saamise võimaluste kohta. Autori arvates oli kõige huvitavam ja erksam vastus, mis kajastab kütusesektori koostööd, järgmine: „Koostööd tegev vaenlane pole enam päris vaenlane“. Väike-ettevõtjate jaoks on konkurendid kohe vaenlased ja koostöö seega praktiliselt välistatud. Samas kütusesektori olukord, kus suuremad „juhivad“, sunnib väiksemaid ettevõtteid koostööd tegema, mis on ettevõttele vajalik konkurentsieelise saamiseks.

38% vastanute arvates kasutab enamus nende konkurentidest ebaausaid konkurentsivõtteid ja ülejäänute (62%) arvates teevad seda vaid vähesed (vt lisa 3, joonis 25). Töö autori arvates võib antud näitajaid seostada varimajanduse osakaaluga kütusesektoris, mis kajastub ka respondentide vastuste osakaalus. Teaduse ja teooriaallikates mõistetakse varimajanduse all keelatud tegevust, sh ka majandustegevust, milline on võimeline tooma kasumit ja mis ei kajastu ametlikus statistikas. Teisisõnu on need deklareerimata või valesti deklareeritud majandustehingud, mis võimaldavad hoiduda maksude maksmisest. Varimajanduse spetsiifika seisneb illegaalsuses, mitteametlikkuses ja teatud määral majandustegevuse kriminaalses iseloomus, riigi eest teenitud tulude varjamises.

Ebaausate konkurentsivõtete alla kuuluvad maksudest kõrvalehoidumine, hinnakokkulepped, arvete tasumisega venitamised, vedelkütuse ebaseaduslik käitlemine jne (vt joonis 18 lk 48).

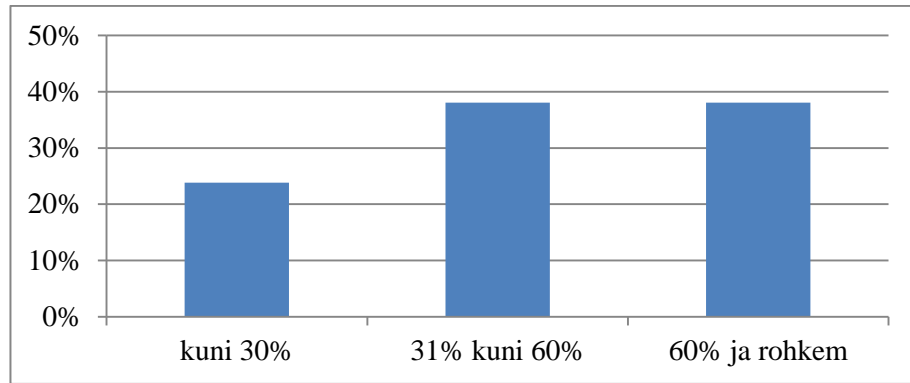

Joonis 18. Vastanute arvamus konkurentide poolt kasutatavate ebaausate konkurentsivõtete sisust (autori koostatud).

Suur osa vastanutest ehk 11 ettevõtjat kahtlustab konkurentide poolt hinnakokkulepete kasutamist sh 2 ettevõtjat ka *dumpingu* kasutamist. Hinnakokkulepped võivad olla põhjustatud spekulantide tegevusest ja/või kõrgete hindade kehtestamisest kindlas piirkonnas, mis kuulub konkurentsisisüütegude alla. *Dumping* on samuti ebaaus konkurentsivõtte, millega vallutatakse uusi turge. Samas koostöö konkurendiga madalate hindade kehtestamisel võib tuua mõlemale poolele konkurentsieelise ja tõrjuda teisi konkurente turult. Ja seesugune tegevus on seadusega kooskõlas. 7 kütusesektori väike-ettevõtjat on märkinud, et nende konkurendid kasutavad ebaausate konkurentsivõtetenähtena käibemaksupettusi. Sel puhul on üsna tavalised deklareerimata või osaliselt deklareeritud müük, valeinformatsiooniga esitatud käibemaksudeklaratsioonid (edaspidi KMD) jne. Tuginedes teorialle on käibemaksupettusi kahte liiki: käibe vähendamine ja enamakse suurendamine. Suure kahjuga käibemaksupettus on kuritegu. Vaadates Eesti statistikat näeme, et käibemaksupettused moodustavad umbes poole tervest maksuaugust, mis omakorda tekitab majandusele kahju sadades miljonites eurodes. Käibemaksupettustega kütusesektoris käivad kaasa aktsiisimaksupettused. Erinevaid kanaleid kasutades tuuakse konkurentsivõimeliste hindadega mineraalkütust tanklatesse, hoidudes kõrvale käibe- ja aktsiisimaksudest; fiktiivselt eksporditakse riigist soetatud

kütust ja küsitakse tagasi enammakstud käibemaks; pestakse kütust, mis on soetatud väiksema aktsiisimaksuga, ja müüakse seda edasi kui tavalist diislikütust. Kuna aktsiisimaksupettust saab suuremal määral sooritada koos vedelkütuse ebaseadusliku käitlemisega, siis analüüsi tegemisel võtab töö autor need näitajad kokku. Vastajad on 7 korda märkinud aktsiisimaksupettusi ja kütuse ebaseaduslikku käitlemist oma konkurentide juures ebaausate konkurentsivõtetena. Aktsiisimaksupettuseid eraldi vaadates tuleb esile tuua, et mootorikütustega on lihtsam pettusi toime panna, kuna selle jaotussüsteem on keeruline ja on olemas palju aktsiisimaksuvabastusi erinevatele tarbijatele. Näiteks EDK, mille hind on 27% diislikütusehinnast, ning mida teatud pestakse ainete abil ja müüakse tavalise diislina. Ülal kirjeldatud aktsiisipettusega maksmata jäänud aktsiisimaks on neljakordne. Või siis jäetakse ebaseaduslikult ja varjatult teisest liikmesriigist Eestisse toodud kütuse pealt aktsiisimaks üldse maksmata. Antud juhul kütus legaliseeritakse varifirmade dokumentidega ja see müüakse tarbijatele edasi. Arvete tasumisega venitamist on mainitud 3 kütusesektori väike-ettevõtja poolt. Autori arvates arvete tasumisega venitamine konkurentide poolt ei ole kindlasti samaväärselt ebaaus konkurentsivõtte nagu maksupettused või hinnakokkulepped, kuid need omavad samuti mõju konkurentsiolekorrade vedelkütuse edasimüügi valdkonnas.

Teooriast lähtuvalt on ettevõtte finantsstabiilsus ettevõtte võimekus säilitada normaalne finantsseisund välis- ja sisekeskkonna faktorite ebasoodsate mõjude all, nt kapitali ja aktiva optimaalse struktuuri toel; aktiva ja selle moodustamise allikate optimaalse seose toel; erinevate ressursiliikide efektiivse kasutamise ja ratsionaalse reinvesteeringu poliitika toel. Ettevõtte üheks finantsstabiilsuse näitajaks on oma- ja võõrkapitali osakaal osakapitalis. Töö autor on küsitlusega kindlaks teinud kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtjate omakapitali suuruse osakapitalist (vt joonis 19 lk 50).

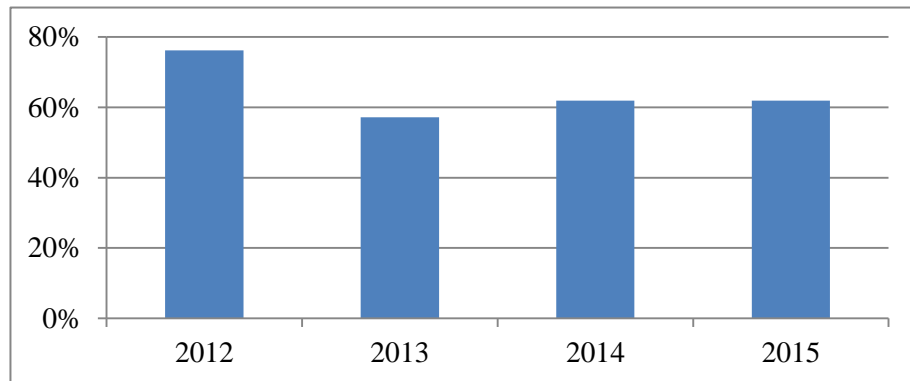
Joonis 19. Vastanute omakapitali suurus osakapitalist (autori koostatud).

Jooniselt 19 nähtub, et 76%-l vastanutest on ettevõtete omakapitali suurus osakapitalist rohkem kui 31%. Omakapitali osakaal 31% kuni 60% on 38%-l vastanutest ja sama paljudel on see 60% ja rohkem. Ainult 24%-l vastanute ettevõtetest on omakapitali osakaal väiksem kui 30%. Suur omakapitali osakaal näitab antud väike-ettevõtete finantseerimisallikate piiratud arvu ja pankade jaoks on nad kõrge krediidiriskiga objektid. Seega vähesed ettevõtted saavad investeerimis- või pangalaenu oma tegevuse alustamiseks või laiendamiseks, mis piirab oluliselt väike-ettevõtete arengut Eesti kütusesektoris ja halvendab nende ettevõtete konkurentsipositsiooni.

Korrelatsiooni näitaja 0,6 näitab keskmist seost ettevõtetal, kellel on omakapitali suurus kuni 30% osakapitalist ja kelle müügi käive on vahemikus 10-100 mln eurot. See tähendab, et suurel osal suure müügi käibega ettevõtetal on omakapitali suurus väiksem kui 30%. Keskmise seos (0,4) on kuni 30% omakapitali ettevõtetal ka oma konkurentsipositsiooniga, edasitegutsemise plaanidega ja soovustega tutvavatele kütusesektoris tegutsemiseks. Kui need väike-ettevõtjad hindavad kõrgelt oma konkurentsipositsiooni ja on kindlasti edasitegutsejad vedelkütuse edasimüügi valdkonnas, siis oma tutvavatele nad ei soovita üldse antud sektoris tegutseda. Autori arvates on nimetatud asjaolu põhjendatav sellega, et ettevõtjad ei soovi oma konkurentsipositsiooni kahjustada uute konkurentidega.

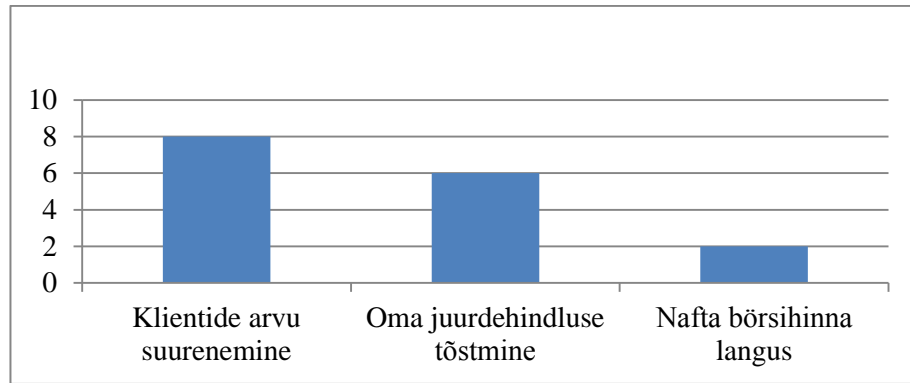
Lisaks omakapitali osakaalule osakapitalist võib finantsvõimekust näidata ka ettevõtte kasumi suurus. Ettevõtte aruandeaastal saadud finantstulemus kasumi või kahjumi näol toob kaasa vastavalt ettevõtte omakapitali kas suurenemise või vähenemise. See asjaolu

näitab selget seost kasumi ja omakapitali vahel. Kuna kasuminäitaja on ettevõtjate jaoks väga oluline ja samas ka konfidentsiaalne, siis töö autor on oma küsitluses uurinud ettevõtjate kasumit ainult lõppenud aastatel (vt joonis 20).

Joonis 20. Vastanute kasumiga lõpetatud aastad (autori koostatud).

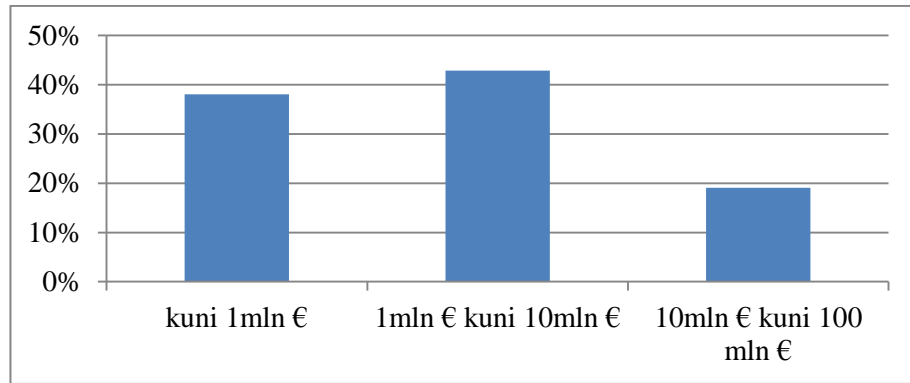
Joonisel 20 nähtub, et enamus ehk üle 50% vastanutest on aastatel 2012 kuni 2015 olnud kasumlikud. Siinkohal teeb autor järelduse, et väike-ettevõtete poolt tehtud otsus edasitegutsemise kohta kütusesektoris (vt joonis 16 lk 45) on suuresti mõjutatud nende ettevõtete finantsseisust, sh ka kasumist, mitte aga samavõrd halva konkurentsiolukorraga antud harus. Teooriast lähtuvalt kujutab ettevõtte tegevuse finantstulemus endast tulude ja kulude summade erinevust. Tulude kasvamine võrreldes kuludega tähendab ettevõtte varalist kasvu – kasumit, aga kulude kasvamine võrreldes tuludega – kahjumit. Kasumi maksimeerimise kui ühe eesmärgi järgimine on seotud lõppkokkuvõttes iga ettevõtte puhul ainult ühe konkurentsiaspektiga – konkurentsiga tarbija raha nimel. 8 respondenti on tänu klientide arvu suurenemisele jõudnud ka kasumini (vt joonis 21 lk 52).

Joonis 21. Vastanute poolt mainitud faktorid, mis aitasid neil kasumini jõuda (autori koostatud).

Lisaks on kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtjad märkinud järgmisi faktoreid, mis aitasid neid kasumini jõuda: kulude juhtimine, kliendisuhete hoidmine, ebaausate töötajate vallandamine ja sidusettevõtte kasumini jõudmine. Autori arvates on joonisel 21 kajastatud faktorid omavahel seotud. Tänu nafta börsihinna langusele said ettevõtjad oma kütuse hindu alandada ja samas märkamatuult suurendada oma juurdehindluse taset. Odavamad kütuse hinnad on omakorda suurendanud kütuse tarbimist ja klientide arvu.

Teooria kohaselt on veel üheks faktoriks konkurentsivõimekuse hindamisel müügitegevuse efektiivsus, mis peegeldab müügikoguse kasvukiirust, ettevõtte müügikoguse osa tervest toodangu müügitulust turul ning müügi rentaablust. Müügikoguse ehk müügitulu kasv tähendab konkurentsivõime suurenemist. Käesolevas töös ei vaadelda müügitulu kasvu, vaid kütusesektori väike-ettevõtjate keskmist müügitulu suurust aastatel 2012 kuni 2015 (vt joonis 22 lk 53).

Joonis 22. Vastanute ettevõttekeskmine aastakäive aastatel 2012 kuni 2015 (k.a) (autori koostatud).

Jooniselt 22 nähtub, et 38%-l väike-ettevõtetest olid müügikäibe numbrid alla ühe miljoni euro. 43%-l oli müügikäive 1 miljon kuni 10 miljonit eurot ja 19%-l ettevõtjatest vastavalt 10 miljonist kuni 100 miljoni euroni. Vastanute hulgas ei olnud ühtegi ettevõtjat, kelle müügikäive oleks suurem kui 100 miljonit eurot. Teooriast lähtuvalt sõltuvad toote nõudlusest paljud ettevõtte funktsioneerimisparameetrid: müügitulu suurus, ettevõtte rentaablus ja finantsstabiilsus. Autori arvates võib paralleeli tõmmata müügitulu suuruse ja kasumi näitajatega, kuna vastajad on viimast seostanud pigem klientide arvu kasvuga, mis omakorda suurendab ka müügitulu.

Korrelatsioonikordaja 0,6 näitab keskmist seost kuni 1 mln eurot ettevõtte müügikäibe ja tehtud konkurentide koostöö vahel. See tähendab, et need väike-ettevõtted ei ole koostööaltid. Keskmine seos (0,6) on ka ettevõtetel müügikäibega 1 mln kuni 10 mln eurot ja nende tegutsemisega teistes sektorites, mille järgi tegutsevad need ettevõtjad suuremas osas ainult ühes kütusesektoris. Samas väike-ettevõtetel müügikäibe numbritega 10 mln kuni 100 mln eurot on keskmine seos (0,4) oma konkurentsipositsiooniga kütusesektoris. Need ettevõtjad on hinnanud enda konkurentsipositsiooni pigem heaks.

Töö autor teeb ristvõrdluse küsitluse käigus kütusesektori vedelkütuse müügivaldkonna väike-ettevõtjatelt laekunud ja MTA-lt saadud finantsnäitajatega (vt lisa 2, tabel 5). Mainitud tabel annab autorile õiguse lugeda küsitluse käigus saadud tulemused õigeks, kuna nad on väga sarnased MTA-lt saadud terve kütusesektori vedelkütuse

edasimüügivaldkonna ametlike andmetega. Maksuhalduri poolt 2015. aastal kütusesektori 85 kontrollist on ainult 4 on jõudnud väike-ettevõtjate jaoks ka maksuotsuseks. Ainuke sarnasus kolmel ettevõttel neljast oli omakapitali osakaal osakapitalist 30-60%, mis ei anna töö autorile võimalust teha loogilisi järeldusi. Toodud statistikas puuduvad kriminaalmenetluste käigus saadud andmed. Samas on MTA korduvalt maininud, et nende suurema tähelepanu all on variettevõtte riskiga ettevõtted, kus töötajaid on vaid 1, ja mille tagatised on tänu väiksele müügikäibele madalamad.

Ettevõtjad loovad erinevaid skeeme hoidumaks maksukohustusest, saades kaupa, sh vedelkütust, turuhindadest madalamate hindadega, millega suurendatakse oma ettevõtte konkurentsieelist. Mainitud tegevus pärsib kütusesektori konkurentsiolekorda Eestis ja riik peab tarvitusele võtma meetmed olukorra parandamiseks. Mõned ettevõtjad on täheldanud, et tagatiste süsteem ei ole jätkusuutlik. Väike-ettevõtjate arvates küsitakse nendelt sama suurt tagatist kui nt Statoililt. See asjaolu aga ei ole kinnitust leidnud. Tänapäeval on MTA välja töötanud strateegia, kus iga ettevõtja või ettevõtte jaoks on olemas oma lähenemisviis. Seega tagatiste määramine sõltub pigem ettevõtja enda riskitasemest ja kindlasti ka müügikäibest kui lihtsalt summade määramisest. MKS § 122 järgi võib isik, kellel tekib tagatise esitamise kohustus, ise valida kolme erineva tagatise liigi vahel:

- käendus;
- deposiidina maksuhalduri pangakontole makstud tagatissumma;
- riigi kasuks seatud registerpant või hüpoteek.

Probleem on pigem selles, et müügikäibe alusel ettevõtetele määratud tagatised on väikesed. Petuskeemides võidakse kasutada väiksema tagatistega ettevõtteid ja kiiresti kasvatada müügikäivet. Seega võib maksuhaldur tagatise suurendamisega hiljaks jääda, kui välja petetud maksud on kordades suuremad algselt määratud tagatisest. Samas tagatiste süsteemi rakendamisele eelneva 12 kuuga (juuni 2010 kuni mai 2011) on kütusesektori KM kahju vähenenud 114 mln euro võrra ehk 81%. Viimased aastad (2013, 2014 ja 2015 on alles tegemisel) on aga sektori KM kahju püsinud samal tasemel ehk 27 mln eurot, mis autori arvates näitab selgelt, et tagatiste regulatsiooni tuleks

värskendada. Üheks võimaluseks on järjepidev määratud tagatiste ülevaatamine ja vastavalt riskidele selle muutmise.

Autori arvates on MTA teinud suure sammu KMD INF-i ehk käibemaksudeklaratsiooni lisavormi sissetoomisega. Tehingu partnerite deklareerimine annab MTA-le võimaluse kiiresti ja täpselt läbi näha fiktiivseid skeeme ja sinna kaasatud variettevõtteid. Antud lisavormi prognoositud mõju oli 30 miljonit eurot, tegelikuks mõjuks moodustus 94 miljonit eurot. Kogu käibemaksu deklareerimine kasvas 2014. aastaga võrreldes 155 miljoni euro võrra (käibedeklaratsioonidel deklareeritud käibemaks). Probleem tekib siis, kui ettevõtted jätavad tehingud deklareerimata või summad jäävad alla 1000 euro piiri või müük toimub eraisikutele. Näiteks tanklates eraisikutele müüdüd kütusekoguseid on praktiliselt võimatu võrrelda tanklasse toodud ehk tankla poolt ostetud kütuse kogustega. Lisaks on kütuse „kadu“ muutunud tavapäraseks nähtuseks ka kütuseterminalides, mille vastu saab aidata ainult maksuhalduri pidev füüsiline kontroll.

Iga aastaga avastab MTA suuri lahknevusi liikmesriigis tegutsevate ettevõtete deklareeritud müügi ja Eesti ettevõtete poolt deklareeritud soetuse näitajate vahel. Mittedeklareerimisega on tihedalt seotud vedelkütuse või sellele väga sarnaste mineraalkütuste toimetamine liikmesriikidest Eestisse. Selliste skeemide avastamisel peab maksuhaldur kiiresti reageerima ja jõuliselt sekkuma nende ettevõtete tegevusse, kes on nendesse kaasatud. Autori arvates peab suurendama tollikontrollide mahtu maanteedel ja teabe kogumist. Teabe kogumine ehk informatsiooni hankimine teistest riikidest võib tunduvalt vähendada antud pettuste hulka. Kiirus on samuti määrav kuna sellest sõltub ka õiguskaitseorganite reageerimiskiirus selliste pettuste avastamisel. Rahvusvaheline koostöö aga allub protseduurireeglitele ja on aeganõudev. Seega tuleb luua hästi kaitstud ja kiire kanal, mille kaudu võib informatsioon liikuda ühest riigist teise, andes õiguskaitseorganite võimaluse reageerimiseks.

Autori arvates on üheks tõhusamaks vahendiks varimajandusega võitlemisel õiguskaitseorganite efektiivsuse suurendamine. Eriti puudutab see kasutatavate vahendite efektiivsust, kuna inimressursside suurendamist riikliku kokkuhoiupoliitika kõrval ei ole võimalik kohaldada. Ettevõtjad peavad teadma, et ükski nende vale samm ei jää maksuhalduri poolt märkamata. Kindlasti ei tohi olla ülemäärast kontrolli ettevõtete

tegevuse üle, mis on demokraatlikus riigis vastuvõetamatu. Kuid samas peaks see olema nii tõhus, et enne pettuse sooritamist ettevõtja „seitse korda mõõdaks kui ühe korra lõikaks“.

Veel üheks võimaluseks käibemaksupettuste vähendamiseks on pöördmaksustamise kehtestamine, mille puhul tekib maksukohustus kauba või teenuse saajal. Võttes aga arvesse ettevõtjate nutikuse, siis isegi sellise maksustamise korra puhul võidakse leida variante maksudest kõrvalehoidmiseks. Autori arvates on üks parimatest viisidest näidata maksude kõrvalehoidumise kahjulikkust riigi heaolu näitajate langusega, mis on seotud maksuaugu suurusega. Sellisel juhul peaksid ettevõtjad saama aru, et maksudest kõrvalehoidmine võib mõjutada nii nende kui ka nende lähedaste sotsiaalseid garantiisid ja riigi käekäiku, kus nad ka tulevikus elavad.

KOKKUVÕTE

Käesolevas töös on antud üldine hinnang konkurentsiolekorradele Eesti kütusesektori vedelkütuse edasimüügi valdkonnas väike-ettevõtjate finantsnäitajate ja MTA-lt saadud andmete alusel. Iga majandusharu konkurentsiolekord sõltub selles tegutsevatest äriühingutest ja nende käitumisest ning riigist, mis reguleerib seda seadusandluse ja õiguskaitseorganite tegevusega. Lõputöö koosneb kahest peatükist, millest esimeses vaadeldakse varimajanduse mõju majandusele, seostatakse turukonkurentsi ja ettevõtete finantsnäitajad ning antakse ülevaade maksupettuste liikidest ja seadusandlusest. Varimajandust on teadustöös vaadeldud kui erilist struktuuri majandussuhetes, mis kujuneb ühiskonnas hoolimata seadustest, õigusnormidest, majandustegevuse formaalsetest reeglitest ehk see omab õigusvastast iseloomu. Varimajandus läheb Euroopa Liidu liikmetele maksma hinnanguliselt 1 triljon eurot aastas. Eesti maksuaugu suurus on viimastel aastatel püsinud üle 400 mln euro piiri ja see näitaja võib olla palju suurem, kuna varimajandus ise on nn arvestamata majandus. 2016. aastal veebruarikuus toimunud aktsiisitõusu tulemusena võib kütusesektoris järgneda varimajanduse osakaalu suurenemine erinevate maksupettuste näol.

Konkurentsieelise saamiseks kasutavad ettevõtted ebaausaid konkurentsivõtteid, millega nad rikuvad seadust ja halvendavad konkurentsisisituatsiooni oma tegevusvaldkonnas. Täna sel päeval on konkurentsivõimelisem see äriühing, mis on suuteline tarbijat rahuldama paremini kui mõni teine organisatsioon ja on vastupidavam ettevõtet mõjutavatele välisfaktoritele. Käesolevas töös vaadeldi ettevõtete konkurentsivõimet sisefaktorite analüüsil, milleks on maksevõimekus ja finantsstabiilsus, sh omakapitali osakaalu võõrkapitalist, kasumi suurust ja müügitulu. Lisaks hinnati kütusesektori konkurentide omavahelist koostööd, mis on samuti üks ettevõtte konkurentsieelis.

Antud diplomitöös vaadeldakse ebaausate konkurentsivõtete all nii käibe- kui aktsiisimaksupettusi, kütuse salakaubavedu jne. Maksudest kõrvalehoidmise variante on väga erinevaid ja enamasti määratletakse neid tahtlikku seadusrikkumist toimepaneva petturliku kuriteona. Käibemaksupettused võib jagada kaheks: käibe vähendamine ja enamakse suurendamine/tekitamine. Vastavalt maksupettuse suurusele võib ettevõtteid ja ettevõtjaid vastutusele võtta MKS või KarS alusel. Käibemaksupettustega kütusesektoris käivad kaasas aktsiisimaksupettused. Aktsiisimaksupettuseid eraldi vaadates tuleb esile tuua, et mootorikütustega on lihtsam pettusi toime panna, kuna nende jaotussüsteem on keeruline ja on olemas palju aktsiisimaksuvabastusi erinevatele tarbijatele. Lisaks halvendavad aktsiisimaksupettused konkurentsituatsiooni, suurendades maksukoormust ausatele maksumaksjatele.

Töö empiirilises osas on tuginedes MTA andmetele antud Eesti kütusesektori ülevaade, hinnatud 122 väike-ettevõtja seas läbiviidud küsitluse põhjal selle sektori konkurentsiolukorda ja tehtud võrdlusanalüüs väike-ettevõtete olulisemate suhtarvudega ning esitatud ettepanekud olukorra parandamiseks. MTA teeb igakuiselt väiksemaid ja korra aastas ka suuremaid kütusesektori analüüse, kuna antud sektor on üks probleemsematest Eestis. Kuid keegi ei ole varasemalt käsitletud ja uurinud maksupettuste mõju selle majandusharu konkurentsiolukorrale. Uuringu läbiviimisel on töö autor kokku puutunud probleemidega kütusesektori väike-ettevõtjate käest andmete kogumisel. Enamus ettevõtjatest ei olnud koostööaldis, mis on autori arvates tingitud sektori konkurentsiolukorrast ja õiguskaitseorganite suurenenud tähelepanust. Lisaks on teiseks probleemiks olnud MTA-lt andmete hankimine. Esiteks on kõik tehtud analüüsid ainult asutusesiseseks kasutamiseks ja teiseks kuulub enamus vajalikest andmetest maksusaladuse alla, mis välistas töös nende andmete kasutamise. Maksimaalselt võib kogutud andmete põhjal töö autor järeldada, et kuni ühe töötajaga, väikse müügikäibega ja null-kasumiga väike-ettevõtjad on suurima variettevõtluse riskiga ja võivad olla kaasatud erinevatesse pettus-skeemidesse.

Küsitlusega saadud andmete põhjal hindas enamus vedelkütuse edasimüügi valdkonna väike-ettevõtjatest oma konkurentsipositsiooni antud harus pigem halvaks ja konkurentsiolukorda teistes sektorites paremaks. Samas on konkurentsiolukord

kütusesektoris tervikuna väike-ettevõtjate arvates pigem hea, kuid oma tuttavatele ärimeestele nad ei soovitaks selles sektoris tegutsemist. Autori arvates ei soovi kütusesektoris toimivad ettevõtjad konkurentide arvu suurendada ja üritavad tõsta sisenemisbarjääre harusse. Kütusesektoris kavatseb edasi tegutseda enamuse väike-ettevõtetest, kes võtsid küsitlusest osa. Töö autori arvates omab nimetatud asjaolu otsest seost mitte konkurentsinaõtjate, vaid pigem ettevõtte finantsnäitajatega. Näiteks kõik respondendid on aastatel 2012 kuni 2015 jõudnud kasumisse kas ühe või mitu korda ning müügiikäive numbrid on olnud lootustandvad. Positiivseks asjaoluks on kütusesektori väike-ettevõtete vaheline koostöö. Enamuse ettevõtjatest on konkurentidega koostööd teinud ja plaanivad seda ka tulevikus jätkata. Autor on leidnud keskmise seose ettevõtete vahel, kellel on väiksem omakapitali osakaal, kõrge konkurentsipositsioon ja kes plaanivad antud sektoris edasi tegutseda. Samas ettevõtted, kellel müügiikäive on alla ühe miljoni euro, ei ole koostööaltid.

Konkurentide poolt kasutatavatest ebaausatest konkurentsivõtetest on väike-ettevõtjad toonud esile järgmisi: hinnakokkulepped, käibe- ja aktsiisimaksupettused ja ebaseaduslik vedelkütuse käitlemine. Võrreldes MTA-st saadud andmetega nii kontrollide kui ka maksuotsuste arvude poolest, on kütusesektoris laialt levinud käibemaksupettused. Aktsiisiga seotud rikkumisi avastatakse palju väiksemas mahus. Samas riigile tekitatud maksukahju ulatub igal aastal sadadesse miljonitesse eurodesse. Autori arvates tuleb maksuhalduril kaasajastada tagatiste ja tugevdada KMD INF süsteeme, rõhku panna rahvusvahelisele koostööle ja suurendada õiguskaitseorganite efektiivsust olemasoleva koosseisu juures. Informatsioon peab liikuma kiiresti ja turvaliste kanalite kaudu.

Lõputöö autor leiab, et töö temaatika vajab täiendavalt uurimist ning vajalik oleks hinnata maksupettuste mõju konkurentsiolukorrale erinevates majandusharudes, viies läbi intervjuusid nii ettevõtjate kui maksuhalduriga. Riik peab panustama rohkem konkurentsitingimuste parandamisse, mille kaudu muudab ta ettevõtluse atraktiivsemaks, mis omakorda peaks suurendama riigieelarve tulusid uute ettevõtjate ja nende poolt makstud maksude näol.

VIIDATUD ALLIKAD

Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus. (2003). *Riigi Teataja I*, 2, 17.
Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/117122015017>

Cassel, D., & Cichy, E. U., (1986). Explaining the Growing Shadow Economy in East and West: A Comparative Systems Approach. *Comparative Economic Studies (Association for Comparative Economic Studies)*, 28, 20-41.

Chadee, D., Kouznetsov, A., & Roxas, B. (2014). Institutional Reform and Export Competitiveness of Central and Eastern European Economies. Zhuplev, A., & Liuhto, K. (toim), *Geo-Regional Competitiveness in Central and Eastern Europe, the Baltic Countries, and Russia* (lk 1-31). Hershey: Business Science Reference (an imprint of IGI Global).

Denison, D. V., & Eger R. J. (2000). Tax Evasion from a Policy Perspective: The Case of the Motor Fuels Tax. *Public Administration Review*, 60, 163-172.

Elgin, C., & Uras, B. R. (2013). Public debt, sovereign default risk and shadow economy. *Journal of Financial Stability*, 9, 628-640.

Freebairn, J. W. (1987). Implications of Wages and Industrial Policies on the Competitiveness of Agricultural Export Industries. *Review of Marketing and Agricultural Economics*, 55, 79-87.

Georke, L., & Runkel, M. (2011). Tax evasion and competition. *Scottish Journal of Political Economy*, 58, 711-736.

Heimler, A. (2014). Antitrust Enforcement and Regulation: Different Standards but Incentive Coherent? Cheng, T. K., Lianos, I., & Sokol, D. D. (toim), Competition and the State (lk 108-120). Stanford: Stanford Law Books (an imprint of Stanford University Press).

International Monetary Fund. (2014). Republic of Estonia. Technical Assistance Report – Revenue Administration Gap Analysis Program – The Value Added Tax Gap (IMF Country Report No. 14/133). Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2014/cr14133.pdf>

Karaboytcheva, M. K., & Cassorla, C. S. (2015). The shadow economy: a relevant factor for investment decisions in selected European Union countries. *Financial Theory & Practice*, 39, 305-323. doi: 10.3326/fintp.39.3.3

Karistusseedustik. (2001). *Riigi Teataja I*, 61, 364. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/117122015009>

Keen, M. (2007). *VAT Attacks!* (IMF Working Paper 07/142). Retrieved from International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department website <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2007/wp07142.pdf>

Käibemaksuseadus. (2003). *Riigi Teataja I*, 82, 554. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015012>

Lehis, L. (2009). *Maksuõigus*. Tallinn: Juura.

Lind, K. (2011). VAT fraud and the fight against it in Estonia: Laws and the practise of Administrative Law Chamber of the Supreme Court. *Juridica International*, 18, 152-160. dx.doi.org/10.12697/issn1406-1082

MacConnel, C. R., & Brue, S. L. (2008). *Economics: Principles, Problems and Policies*. New York: The McGraw-Hill Companies.

Maksukorralduse seadus. (2002). *Riigi Teataja I*, 26, 150. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/109022016003>

Manea, A. C., & Manea, L. (2011). Cooperation between EU Member States to prevent international tax evasion and fraud. *Legal Practice and International Laws*, 37, 235-240.

Milos, M. C. (2013). Tax evasion and economic growth. *Analele Universitatii 'Eftimie Murgu' Resita, Fascicola II*, 166-171.

Milos, M. C. (2014). Some considerations on the tax evasion. *Analele Universitatii 'Eftimie Murgu' Resita, Fascicola II*, 190-196.

Murphy, R. (2012). *Closing the European Tax Gap. A report for Group of the Progressive Alliance of Socialists & Democrats in the European Parliament. Tax Research* LLP. Retrieved from http://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/120229_richard_murphy_eu_tax_gap_en.pdf

Putninš, J. T., & Sauka, A. (2015). Measuring the shadow economy using company managers. *Journal of Comparative Economics*, 43, 471-490. doi:10.1016/j.jce.2014.04.001

Raamatupidamise seadus. (2002). *Riigi Teataja I*, 102, 600. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015065>

Riigikogu. (2011). *Seletuskiri vedelkütuse seaduse ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde*. Loetud aadressil <http://www.riigikogu.ee/download/b70c022c-6404-43a2-2902-6a44446aaf62>

Schneider, F. (1986). Estimating the Size of the Danish Shadow Economy using the Currency Demand Approach: An Attempt. *The Scandinavian Journal of Economics*, 88, 643-668.

Schneider, F., & Enste, D. H. (2000). Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. *Journal of Economic Literature*, 38, 77-114.

Schneider, F., Raczkowski, K., & Mroz, B. (2015). Shadow economy and tax evasion in the EU. *Journal of Money Laundering Control*, 18, 34-51.

Sotsiaalmaksuseaduse, tulumaksuseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus. (2015). Riigikogu. Loetud aadressil <http://www.riigikogu.ee/download/b8ef36f9-af8e-42cb-88c1-c23253834010/old>

Vedelkütuse seadus. (2003). *Riigi Teataja I*, 21, 127. Loetud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/112032015057>

Wang, Y. (2012) Competition and Tax Evasion: A Cross Country Study. *Economic Analysis and Policy*, 42, 209-220. doi:10.1016/S0313-5926(12)50020-2

Williams, C. C., & Horodnic, I. A. (2015). Explaining and tackling the shadow economy in Estonia, Latvia and Lithuania: a tax morale approach. *Baltic Journal of Economics*, 15, 81-98. doi:10.1080/1406099X.2015.1114714

Zelgalvis, E., & Joppe, A. (2013). Comparison of the taxation systems of the Baltic Countries. *Economic Science for Rural Development Conference Proceedings*, 30, 166-174.

Анисимов, И. М. (2014). Соотношение конкуренции и кооперации участников рыночной экономики [Turumajanduses osalejate konkurentsi ja kooperatsiooni korrelatsioon.]. *Проблемы современной экономики*, 52, 67-70.

Бухонова, С. М., Дорошенко, Ю. А., & Бендерская, О. Б. (2004). Комплексная методика анализа финансовой устойчивости предприятия [Ettevõtte finantsstabiilsuse kompleksmetoodika analüüs.]. *Экономический анализ: теория и практика*, 22, 7-12.

Вакуленко, К. Э. (2013). Теневая экономика: причины и формы, влияние на экономическую систему [Varimajandus: põhjused ja vormid, mõju majandussüsteemile.]. *Общество: политика, экономика, право*, 2, 46-49

Вдовыченко, А. С., & Левушкина, С. В. (2015). Качество продукции как фактор обеспечения конкурентоспособности современных бизнес-структур [Toodete kvaliteet kui konkurentsivõime faktor kaasaegsetes äristruktuurides.]. *Молодой учёный*, 91, 776-779.

Данилов, И. А., & Волкова, Е. В. (2010). Теоретические аспекты конкуренции: ретроспективный анализ и современное отечественное и зарубежное трактование [Konkurentsi teoreetilised aspektid: retrospektiivne analüüs ning selle kodumaine ja välismaine käsitus kaasajal.]. *Вестник Челябинского государственного университета*, 2, 122-127.

Дедкова, И. Ф., & Емтыль, А. А. (2013). Ключевые факторы повышения конкурентоспособности предприятия в условиях информационного общества [Ettevõtte konkurentsivõime suurendamise võtmefaktorid infoühiskonna tingimustes.]. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 7-1, 1-4.

Дрогобыцкий, И. Н. (2015). Теоретико-структурные проблемы организационного управления [Teoreetilis-struktuursed probleemid ärijuhtimisel.]. *Вестник Таганрогского института управления и экономики*, 21, 3-12.

Дюйзен, Е. Ю. (2011). Формирование конкурентных преимуществ на основе ресурсного подхода [Konkurentsieeliste formeerumine ressurssidest lähtuva lähenemise alusel.]. *Проблемы современной экономики*, 4-2, 170-174.

Ильина, Н. С. (2013). Место и содержание конкурентоспособности предприятия в системе иерархической подчиненности уровней конкурентоспособности [Ettevõtte konkurentsivõime koht ja sisu konkurentsivõime süsteemihierarhilises süsteemis.]. *Альманах современной науки и образования*, 76, 61-65.

Ильина, Г. Г., & Шишмарев, С. А. (2012). Ненаблюдаемая экономика: сущность и методы оценки [Varjatud majandus: olemine ja hindamise meetodid.].

Вестник Московского государственного лингвистического университета, 8, 95-103.

Катаев, А. В. (2015). Методология и базовые процедуры идентификации интенсивности рыночной конкуренции [Turukonkurentsi intensiivsuse identifitseerimise baasprotseduurid ja metodoloogia.]. *Траектория науки*, 2-3, 2.1-2.19.

Киров, А. В. (2011). Управление финансовой устойчивостью предприятия: теоретические аспекты [Ettevõtte finantsstabiilsuse juhtimine: teoreetilised aspektid.]. *Вестник Волгоградского государственного университета*, 3, 154-159.

Кондратьева, Е. М., & Горина, М. С. (2013). Экономическая и правовая сущность демпинга как формы недобросовестной конкуренции [Dumpingu majanduslik ja õiguslik olemus kui kohusetundetu konkurentsi vormid.]. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 6, 321-328.

Коровина, Н. А. (2010). О методике анализа конкурентоспособности предприятий [Ettevõtete konkurentsivõime meetodika analüüsist.]. *Научные труды Дальрыбвтуза*, 22, 1-7.

Курова, Г. М. (2014). Взаимосвязь конкурентоспособности и показателей развития партнёрства [Konkurentsivõime ja partnerluse arengunäitajate omavaheline seos.]. *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова*, 20, 102-106.

Легкая, Л. А. (2013). Роль государственного регулирования в рыночном механизме [Riiklik regulaatoriroll turumehhanismis.]. *Актуальные вопросы экономических наук*, 29-1, 17-23.

Мисаков, В. С., & Бетрозов, М. Х. (2012). Факторы и условия, способствующие возрастанию угроз экономической безопасности региональной экономики [Faktorid ja olud, mis soodustavad

regionaalökoonoomika majandusturvalisuse ohtude suurendamist.]. *Terra Economicus*, 4-3, 169-172.

Мясников, М. А. & Осмоловский, Е. Е. (2015). Теневая экономика: понятие, типы, причины развития, а также методы борьбы с ней [Varimajandus: mõiste, vormid, arengupõhjused ning meetodid sellega võitlemiseks.]. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 12-3, 1-3.

Нагдиева, М. Г. (2006). Российская модель рыночной экономики: проблемы и направления развития [Venema turumajanduse mudel: probleemid ja arengusuunad.]. *Вопросы структуризации экономики*, 3, 58-59.

Нафиков, И. С. (2012). Понятие теневой экономики (в контексте ее изучения как материальной основы организованной преступности) [Varimajanduse mõiste (selle uurimine organiseeritud kuritegevuse materiaalse aluse kontekstis.]. *Вестник Казанского технологического университета*, 15, 277-284.

Оковкина, О. Н., & Чупайда, А. М. (2010). Пути повышения конкурентоспособности предприятия [Ettevõtte konkurentsivõime suurendamise võimalused.]. *Экономический журнал*, 19, 37-42.

Осипов, В. В. (2015). «Золотое правило конкуренции» как основа материалистической модели конкуренции [„Konkurentsi kuldne reegel“ kui konkurentsimudeli materiaalne alus.]. *Экономика и бизнес: теория и практика*, 8, 94-103.

Приходько, И. А. (2011). Роль налогов в рыночной экономике [Maksude roll turumajanduses.]. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 1, 160-162.

Рудычев, А. А., & Никитина, Е. А. (2013). Основные направления повышения конкурентоспособности предприятия на отраслевом уровне [Põhilised

suunad ettevõtte konkurentsivõime tõstmiseks majandusharu tasandil.]. *Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит*, 113, 37-40.

Самаруха, В. И., & Краснова, Т. Г. (2004). Роль государства в регулировании рыночной экономики [Riigi roll turumajanduse reguleerimisel.]. *Известия Иркутской государственной экономической академии*, 3, 11-13.

Степичева, О. А. (2007). О сущности и содержании категории „теневая” экономика [„Vari“majanduse kategooria olemusest ja sisust.]. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*, 8, 58-65.

Столярчук, А. В., & Рудь, Е. Н. (2012). Повышение финансовых результатов предприятий пищевой промышленности путём эффективного управления расходами [Toiduainetetööstuse ettevõtete finantsnäitajate tõstmine efektiivse kulude juhtimise abil.]. *Бизнес Информ*, 12, 204-206.

Титов, Е. В., & Рахимова, Г. С. (2013). Содержание и условия реализации конкурентоспособности [Konkurentsivõime realiseerimise sisu ja tingimused.]. *Ученые записки казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н. Э. Баумана*, 213, 283-287.

Третьяков, В. И. (2004). Экономическая организованная преступность в условиях глобализации [Organiseeritud majanduskuritegevus globaliseerimise tingimustes.]. *Общество и право*, 5, 94-101.

Турсунова, Г. Н. (2011). Истоки формирования рыночной экономики в Средней Азии в конце XIX начале XX вв [Kesk-Aasia turumajanduse formeerumise allikad 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses.]. *Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук*, 2, 48-58.

Ферзилаева, Р.Н. (2015). Роль налогового потенциала в рыночной экономике [Maksupotentsiaali roll turumajanduses.]. *Международный научно-исследовательский журнал*, 40, 68-69.

Феттер, А. А. (2014). Управление финансовым результатом от основной деятельности предприятия [Ettevõtte põhitegevuse finantstulemuse juhtimine.]. *Новый университет. Серия «Экономика и право», 44*, 16-18.

Черней, В. В. (2013). Концептуальные основы понятия и структуры теневой экономики в Украине [Ukraina varimajanduse struktuurid ja kontseptuaalsed alused.]. *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, 59*, 128-132.

Яковлева, Ю. А. (2014). Роль конкуренции в рыночной экономике [Konkurentsi roll turumajanduses.]. *Молодой учёный, 62*, 610-613

Lisa 1. Ankeet

1. Kui vana Te olete? (kuni 25; 26-35; 36-45; 46-55; 56 või vanem)
2. Märkige oma sugu! (mees; naine)
3. Märkige oma haridustase! (põhi-; kesk-; kutse- või keskeri-; kõrgem haridus; magister; doktor)
4. Miks valisite just kütusesektori ja kütuse edasimüügi oma tegevuse valdkonnaks? (paremad väljavaated; suuremad kasumid; hea konkurentsiolukord; paremad ettevõtte arenguvõimalused; muu)
5. Kui kaua Te olete kütuse edasimüügiga tegelenud? (alla aasta; 1-3 aastat; 3-5 aastat; 5 või rohkem aastat)
6. Millises piirkonnas Teie ettevõtte tegutseb (võib valida mitu varianti)? (Harjumaa; Läänemaa; Pärnumaa; Jõgevamaa; Ida-Virumaa; Tartumaa; Lääne-Virumaa; Viljandimaa; Raplammaa; Võrumaa; Saaremaa; Järvamaa; Valgamaa; Põlvamaa; Hiiumaa; üle kogu Eesti)
7. Kas peale kütusesektori tegutsete ka teistes sektorites? (jah; ei)
8. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, palun märkige millistes sektorites! Kui tegutsete mitmes sektoris, siis märkige palun kõik ära (...)
9. Milline on Teie hinnang kütuse edasimüügi valdkonna konkurentsiolukorrale Eestis? (väga ebaaus 1...10 väga aus)
10. Kui tegutsete ka teistes sektorites, siis kas nendes on konkurentsituatsioon halvem kui kütusesektoris? (jah; ei)
11. Palun märkige, millises valdkonnas on Teie hinnangul konkurentsituatsioon halvem kui kütusesektoris! (...)

12. Kuidas Te ise hindate oma konkurentsipositsiooni kütusesektoris 10-punktilisel skaalal? (väga halb - 1... väga hea -10)
13. Kas plaanite ka edaspidi antud sektoris tegutseda? (kindlasti mitte - 1... kindlasti jah - 10)
14. Kas soovitaksite oma tuttavatele äriameestele tegevuse alustamist kütuse edasimüügi valdkonnas? (kindlasti mitte - 1... kindlasti jah - 10)
15. Kas Te olete kütuse edasimüügi valdkonnas konkurentidega koostööd teinud? (jah; ei)
16. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis milliste tehingute või kokkulepete raames? (...)
17. Kas Te plaanite tulevikus kütusesektoris konkurentidega koostööd teha? (jah; ei; võib-olla)
18. Palun põhjendage miks! (...)
19. Kui palju Teie arvates kasutavad teie konkurendid ebaausa konkurentsi võtteid? (mitte keegi - 1... kõik - 10)
20. Milliseid ebaausa konkurentsi võtteid on Teie arvates kasutanud või kasutavad Teie konkurendid (võib valida mitu)? (hinnakokkulepped; käibemaksupettused; aktsiisimaksupettused; arвете tasumisega venitamised; ebaseaduslik käitlemine; muu)
21. Millised aastad olete lõpetanud kütusesektoris kasumiga (võib valida mitu)? (2012; 2013; 2014; 2015)
22. Mis aitas Teid kasumini jõuda (võib valida mitu)? (klientide arvu suurenemine; oma toote juurdehindluse tõstmine; aktsiiside vähenemine; nafta börsihinna langus; ebastabiilne poliitiline olukord maailmas; muu)

23. Milline oli Teie kütuse edasimüügi valdkonnas tegutseva ettevõtte keskmine aastakäive aastatel 2012 kuni 2015 (k.a)? (kuni 1mln €; 1mln € kuni 10mln €; 10mln € kuni 100 mln € ja 100mln € ja rohkem)

24. Milline oli Teie kütuse edasimüügi valdkonnas tegutseva ettevõtte omakapitali osakaal aastatel 2012 kuni 2015 (k.a)? (kuni 30%; 31% kuni 60%; 60% ja rohkem)

Lisa 2. Analüüsi tabelid

Tabel 5. Ristvõrdlus küsitluse käigus saadud ja MTA-lt laekunud finantsnäitajatega.

MTA-lt saadud andmed			Küsitlusest saadud andmed		
Müügitulu	<1mln	32%	Müügitulu	<1mln	38%
	1mln-10mln	44%		1mln-10mln	43%
	10mln-100mln	21%		10mln-100mln	19%
	>100mln	3%		>100mln	0%
Kasum	2012-2015	70%	Kasum	2012-2015	62%
Omakapital	<30%	26%	Omakapital	<30%	24%
	30%-60%	30%		30%-60%	38%
	>60%	44%		>60%	38%

Allikas: MTA andmed 2016 ja küsitluse käigus saadud tulemused (autori koostatud).

Tabel 6. Väike-ettevõtjate kasumi ja müügi käibe näitajate korrelatsioonianalüüs.

	<1mln	1-10mln	10-100mln	>100mln	<0	<200	>200
<1mln	1						
1-10mln	-0,6062	1					
10-100mln	-0,3565	-0,4504	1				
>100mln	-0,1305	-0,1674	-0,0965	1			
<0	0,3441	-0,1507	-0,2430	0,0825	1		
<200	-0,1143	0,1198	0,0753	-0,2104	-0,7304	1	
>200	-0,2860	0,0258	0,2096	0,1894	-0,2694	-0,4610	1

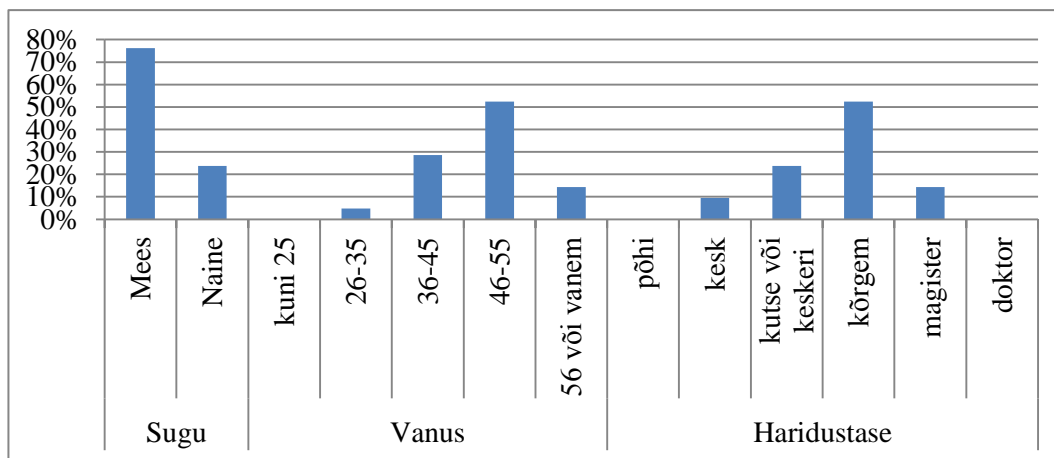
Allikas: MTA andmed 2016 (autori koostatud).

Tabel 7. MTA poolt teostatud kontrollide arv ja nende tulemused kütusesektoris aastatel 2014-2015.

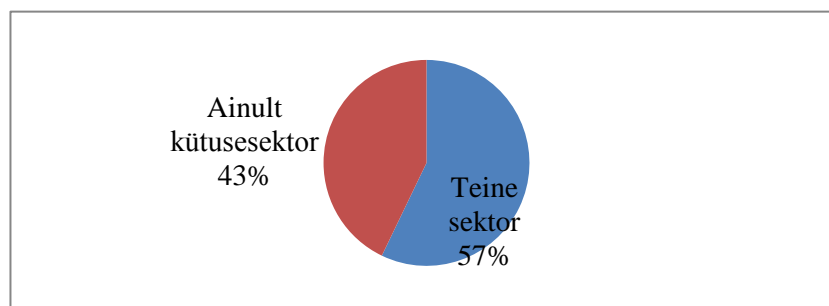
Aasta	2014		2015	
Kontrollide arv	71		85	
	Määratud summa €	Tasutud summa €	Määratud summa €	Tasutud summa €
Kokku	9 160 711	5 967 677	34 277 716	382 388

Allikas: MTA andmed 2016 (autori koostatud).

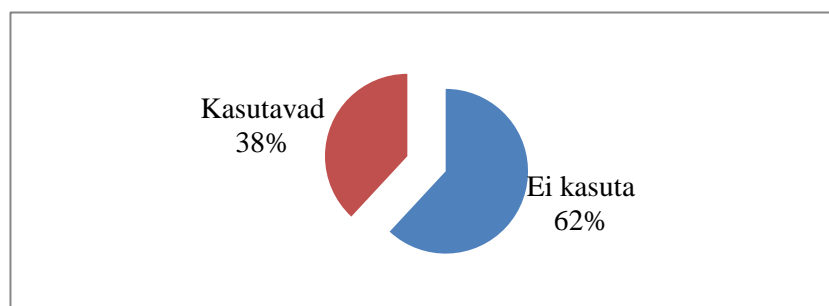
Lisa 3. Analüüsi joonised

Joonis 23. Vastanute sooline, vanuseline ja haridustasemeline jaotus (autori koostatud).

Joonis 24. Vastanute jaotus teistes tegevusvaldkondades tegutsemise järgi (autori koostatud).

Joonis 25. Vastanute arvamus konkurentide osakaalust, kes kasutavad ebaausaid konkurentsivõtteid (autori koostatud).

Lisa 4. Küsitluse oluliste andmete korrelatsioonianalüüs

	1	2	3	5	6	7	9	10	12	13	14	15	17	19	20a	20b	20c	20d	20e	21a	21b	21c	21d	22a	22b	22c	23a	23b	23c	24a	24b	24c			
1	1,00																																		
2	0,35	1,00																																	
3	-0,12	0,33	1,00																																
5	0,07	0,18	0,28	1,00																															
6	0,19	0,01	-0,04	-0,12	1,00																														
7	-0,11	-0,03	-0,63	-0,05	-0,35	1,00																													
9	-0,03	-0,44	-0,41	-0,10	-0,04	-0,01	1,00																												
10	0,21	-0,09	-0,14	-0,13	0,42	0,08	-0,15	1,00																											
12	0,18	-0,19	-0,21	-0,10	-0,39	-0,05	0,61	-0,24	1,00																										
13	0,14	-0,12	-0,05	-0,14	-0,32	-0,10	0,51	-0,12	0,72	1,00																									
14	0,07	-0,40	-0,32	-0,28	0,00	-0,02	0,54	0,19	0,42	0,19	1,00																								
15	-0,31	-0,44	-0,08	-0,41	0,21	-0,08	0,15	0,32	-0,20	-0,10	-0,10	1,00																							
17	-0,21	-0,04	0,01	-0,25	0,33	0,03	-0,06	0,09	-0,51	-0,51	0,03	0,37	1,00																						
19	-0,20	0,14	0,03	0,07	-0,36	0,19	-0,60	-0,18	-0,20	-0,14	-0,41	-0,18	-0,14	1,00																					
20a	-0,16	0,31	-0,10	0,02	0,06	0,25	-0,29	0,16	-0,10	-0,06	-0,31	-0,23	-0,16	0,37	1,00																				
20b	-0,23	0,08	0,49	-0,11	0,20	-0,41	-0,30	0,00	0,01	-0,03	-0,19	0,07	0,24	-0,04	0,27	1,00																			
20c	-0,67	-0,23	0,47	-0,33	-0,09	-0,35	-0,09	-0,22	0,02	0,17	-0,07	0,24	0,07	0,12	0,12	0,58	1,00																		
20d	-0,52	0,01	0,61	0,16	-0,11	-0,18	-0,33	-0,15	-0,35	-0,38	-0,38	0,12	0,08	0,03	0,22	0,43	0,50	1,00																	
20e	-0,67	-0,23	0,47	-0,33	-0,09	-0,35	-0,09	-0,22	0,02	0,17	-0,07	0,24	0,07	0,12	0,12	0,58	1,00	0,50	1,00																
21a	0,03	0,05	0,21	0,58	-0,10	-0,19	-0,05	-0,23	-0,04	-0,10	-0,33	-0,02	-0,10	-0,01	-0,09	0,16	-0,09	0,27	-0,09	1,00															
21b	-0,05	-0,42	-0,30	0,37	-0,30	0,17	0,31	-0,35	0,33	0,10	0,19	-0,11	-0,38	-0,03	-0,25	-0,20	-0,20	-0,07	-0,20	0,42	1,00														
21c	0,16	-0,02	-0,15	0,41	0,02	0,28	-0,07	-0,04	-0,04	-0,02	-0,20	-0,19	-0,25	-0,09	0,04	-0,07	-0,24	-0,12	-0,24	0,02	0,51	1,00													
21d	-0,46	-0,55	-0,24	-0,23	-0,04	0,41	0,16	0,00	-0,06	0,03	0,06	0,35	0,12	0,04	-0,07	-0,14	0,29	0,09	0,29	-0,40	0,20	0,28	1,00												
22a	0,07	0,19	0,18	0,28	-0,27	0,03	-0,27	-0,20	0,15	0,02	-0,40	-0,08	-0,31	0,15	0,06	0,20	-0,08	0,07	-0,08	0,03	0,17	0,48	-0,20	1,00											
22b	0,05	-0,11	-0,29	-0,15	0,07	0,09	0,15	-0,04	0,20	0,05	-0,06	0,16	-0,27	-0,19	-0,03	0,00	-0,26	-0,04	-0,26	-0,14	0,33	0,28	0,00	0,52	1,00										
22c	-0,07	-0,18	-0,08	-0,45	0,25	-0,28	-0,04	0,13	0,24	0,01	0,28	0,08	0,06	-0,01	-0,02	0,46	0,33	-0,16	0,33	-0,20	-0,05	-0,08	-0,11	0,05	0,15	1,00									
23a	0,12	0,01	0,17	0,16	-0,50	-0,18	0,15	-0,50	0,35	0,40	0,04	-0,38	-0,50	0,13	-0,02	-0,09	0,15	0,07	0,15	0,27	0,42	0,13	-0,17	0,07	-0,04	-0,16	1,00								
23b	-0,11	0,42	-0,17	0,28	-0,12	0,61	-0,39	0,08	-0,37	-0,53	-0,10	-0,28	0,15	0,22	0,25	-0,20	-0,35	0,07	-0,35	0,03	-0,03	0,08	0,00	0,03	-0,12	-0,28	-0,42	1,00							
23c	0,02	-0,44	0,03	-0,41	0,52	-0,48	0,28	0,32	0,09	0,21	0,07	0,60	0,25	-0,33	-0,23	0,28	0,24	-0,13	0,24	-0,25	-0,31	-0,19	0,14	-0,08	0,16	0,41	-0,38	-0,68	1,00						
24a	-0,31	-0,44	-0,32	-0,08	-0,02	0,31	0,15	-0,24	-0,08	-0,22	-0,02	0,39	0,13	0,06	-0,04	-0,14	-0,04	0,12	-0,04	-0,02	0,48	0,21	0,55	0,11	0,37	-0,25	-0,13	0,11	-0,01	1,00					
24b	-0,01	0,25	0,39	-0,08	0,17	-0,28	-0,28	0,32	-0,24	-0,10	-0,06	-0,01	0,13	0,02	-0,04	0,07	0,24	0,12	0,24	-0,25	-0,71	-0,39	-0,07	-0,28	-0,50	0,08	-0,38	0,11	0,19	-0,62	1,00				
24c	0,37	0,21	-0,08	0,18	-0,17	-0,03	0,14	-0,09	0,36	0,37	0,09	-0,44	-0,31	-0,08	0,09	0,08	-0,23	-0,27	-0,23	0,31	0,26	0,21	-0,55	0,19	0,14	0,20	0,58	-0,26	-0,21	-0,44	-0,44	1,00			

РЕЗЮМЕ

ТЕНЕВАЯ ЭКОНОМИКА И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНЦИЮ В ЭСТОНСКОМ ТОПЛИВНОМ СЕКТОРЕ В СФЕРЕ ПРОДАЖИ ЖИДКОГО ТОПЛИВА СРЕДИ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Виктор Ткаченко

В данной дипломной работе дана оценка конкурентной ситуации в сфере продажи жидкого топлива среди малых предприятий в Эстонском топливном секторе и их экономического положения. Конкурентная ситуация в любой экономической отрасли зависит от государства, которое способно законодательством регулировать её, и от конкурентоспособности предприятий, действующих в данной отрасли. Для достижения конкурентного преимущества предприятия используют нечестные способы конкуренции, которые влияют на остальные предприятия и на всю отрасль в целом. В данной работе, под нечестными способами конкуренции, рассматривается теневая экономика топливных предприятий, в особенности, уклонение от налога на добавленную стоимость (далее НДС), акцизного налога и т.д. Теневая экономика является частью рыночной экономики каждой страны, которая имеет позитивную сторону и в большей степени негативно влияет на развитие государства и социального положения граждан живущим в нём.

По данным Налогово-Таможенного департамента Эстонии (далее ЭНТД) уклонение от налогов в топливном секторе не показывает тенденций спада. А в связи с повышением акцизов на топливо с февраля месяца 2016 года и вовсе может резко вырасти, тем самым ухудшая конкурентоспособность честных предприятий, действующих в топливном секторе страны.

Для достижения главной цели дипломной работы, которой является оценка конкурентной ситуации в Эстонском топливном секторе в сфере продажи жидкого топлива среди малых предприятий и их экономического положения, были поставлены следующие задачи:

- дать понятие теневой экономики и её влияния на экономику страны;
- дать обзор соотношения конкурентоспособности предприятия с его размером и финансовым состоянием;
- дать обзор законодательства в топливном секторе и распространённых в нём схемам по уклонению от уплаты НДС;
- выяснить финансовое состояние малых предприятий в топливном секторе в сфере продажи жидкого топлива;
- оценить их конкурентоспособность в данной отрасли;
- сделать свои предложения по улучшению ситуации в данном секторе.

Настоящая работа делится на две части. В первой теоретической части работы даётся определение теневой экономике, конкуренции и конкурентоспособности предприятий, выделяются три основные финансовые показатели предприятий, а также рассматриваются схемы уклонения от налогов в топливном секторе и ответственность как юридических, так и физических лиц за данные преступления. К основным финансовым показателям, которые влияют на конкурентоспособность предприятия, относятся: оборот продаж, прибыль и размер собственного капитала от части капитала предприятия.

Во второй части дипломной работы даётся общее описание топливного сектора Эстонии и размера налоговых дыр по данным ЭНТД, которое исчисляется в сотнях миллионах евро. Также проводится опрос действующих в данной отрасли 122-ух малых предприятий, на основе которого анализируются полученные данные, и даётся общая оценка конкуренции в топливном секторе. В основном малые предприятия оценили свою конкурентоспособность в данном секторе ниже среднего и обозначили используемые конкурентами главные нечестные способы конкуренции - сговоры цен, уклонение от НДС и акцизных налогов, а также незаконный оборот топлива. Малые предприятия, по им известным данным, оценивают конкуренцию в других отраслях лучше, чем в топливном секторе, и не советуют своим знакомым предпринимателям начинать в нём работать. Хотя большинство малых предприятий будут продолжать действовать в данной отрасли.

Информация, полученная от ЭНТД и во время опроса малых предприятий, сравнивается для улучшения результата оценки конкуренции в топливном секторе. По данным ЭНТД в работе рассматриваются последние тренды схем по уклонению от налогов в топливном секторе, количество проведённых управляющим налогами контролей и в их рамках назначенных к взысканию десятков миллионов евро сумм в пользу государства. В конце работы автор вносит предложения по увеличению эффективности борьбы с уклонением от уплаты налогов в топливном секторе и тем самым улучшению конкурентной среды в нём.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks

Mina, Viktor Tkatšenko,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
VARIMAJANDUS JA SELLE MÕJU EESTI KÜTUSESEKTORI
KONKURENTSILE VEDELKÜTUSE MÜÜGIVALDKONNA VÄIKE-
ETTEVÕTJATE SEAS,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Velda Buldas ja kaasjuhendaja Raigo Ernits,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks ainult säilitamise, sealhulgas digitaalarhiivis DSpace säilitamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Lõputöö avaldamine ei ole lubatud.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud reprodutseerimise õigus jääb alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus, **04.05.2016**